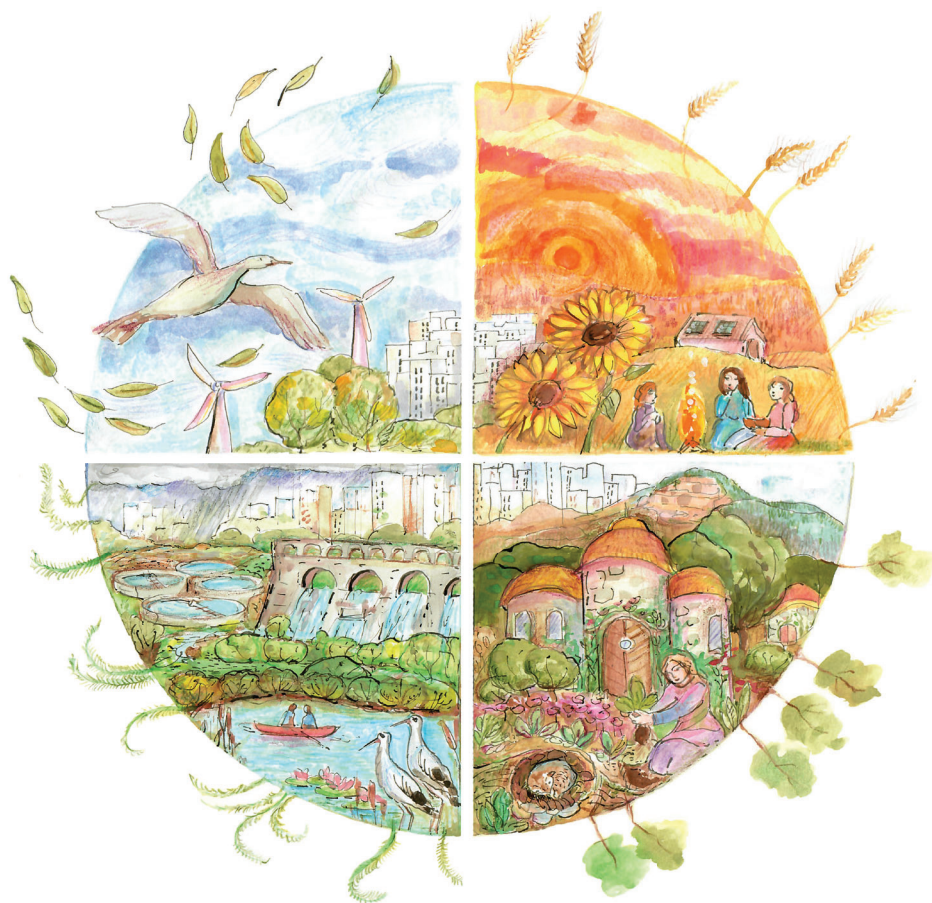


# DESIGN REGENERATIVNÍCH KULTUR



Daniel Christian Wahl

INŠTITÚT GAIA

# DESIGN REGENERATIVNÍCH KULTUR

Daniel Christian Wahl



Inštitút Gaia 2024

# Daniel Christian Wahl – DESIGN REGENERATIVNÍCH KULTUR

Copyright © 2016 Daniel Christian Wahl (některá práva vyhrazena)

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons – Non Commercial

– No Derivs 4.0 International License.



Czech edition © 2024 Inštitút Gaia



Partneři:



Překlad: Vladimír Lobotka (Inštitút Gaia a 3Horizonty)

Obálka: Jaroslava Antálová a Marcel Antál

Jazyková korektúra: Lucie Votrubcová

Sadzba: Dušan Babjak

Tlač: P+M Turany

ISBN: 978–80–973281–3–9

# První recenze knihy

---

„Život na planetě se díky neustálé regeneraci udržuje již miliardy let. Naše moderní industriální kultura zasahuje do těchto přírodních procesů v takové míře, že způsobuje masivní vymírání druhů a ohrožuje naše přežití. Tato kniha je cenným příspěvkem do důležité debaty o světonázoru a hodnotovém systému, které jsou nezbytné k redesignu a transformaci našich společností, ekonomik a technologií – vlastně celé naší civilizace – tak, aby nebyly destruktivní, ale regenerativní.“

**Fritjof Capra**, autor knihy *Web of Life* (v češtině *Tkáň života*, 2004),  
spoluautor knihy *The Systems View of Life*.

„Pro mě, jako celoživotní aktivistku žijící systémovým myšlením a buddhistickým učením, je to jedna z intelektuálně nejzajímavějších a duši probouzejících knih, které jsem za poslední roky četla. Měla jsem pocit, že ji piji plnými doušky, s potěšením a překvapením, protože jsem netušila, jakou mám žízeň.“

Tím, že Daniel začíná otázkami a neustále přichází s dalšími, čtenáře zaujme a příkladným způsobem ho zbaví nároku na definitivní odpovědi a snahy o jejich nalezení. Tento přístup – vzácná lekce systémové epistemologie sama o sobě – vybízí k důvěře, otevřenosti a hluboké proměně mysli.

Mezi dary, za které jsem obzvláště vděčná, patří: koncepční nástroje pro vnímání a prožívání naší společné sounáležitosti a zejména toho, co jsem se naučila nazývat velkou vzájemností v srdci vesmíru; způsob, jakým jsou do toho všeho zapojeni Goethe, Bortoft, Bateson, Maturana a Varela; klíčové poznatky, které jsou sdělovány úsporným a srozumitelným způsobem; množství důkazů ukazujících Velký obrat; mnohostranný přechod ke kultuře udržující život; adaptivní cyklus rezilientních systémů, který ukazuje, že na okraji chaosu se objevuje příležitost objevit větší komplexnost a inteligenci (obzvláště důležité pro lidi se sklonem k apokalyptickému myšlení, jako jsem já). To jsou jen některé ze způsobů, kterými tato pozoruhodná kniha obohatila mé myšlenky, mé učení a můj život v našem neklidném světě.“

**Joanna Macyová**, environmentální aktivistka, odbornice na buddhismus, obecnou teorii systémů a hlubinnou ekologii, autorka knihy *World as Lover, World as Self* a mnoha dalších knih.

„Tato kniha je pokladem pro každého, kdo hledá průvodce udržitelnějším životem a návod, jak přetvořit a obnovit naše komunity, města a společnosti v souladu s přírodními systémy a naší planetou.

Daniel Wahl sdílí bohaté zkušenosti a jeho znalosti v této krásné knize pomohou všem, kteří touží být zodpovědnými globálními občany pracujícími pro naši společnou budoucnost.“

**Hazel Hendersonová**, autorka knih a prezidentka společnosti Ethical Markets Media, Certified B. Corporation, USA a Brazílie.

„Jedná se o vynikající doplněk literatury o ekologickém designu, který se jistě stane základním kamenem nového magisterského programu Ecological Design Thinking na Schumacher College. Kromě toho, že obsahuje množství myšlenek souvisejících s tím, co Dr. Wahl označuje jako *design regenerativních kultur*, poskytuje některé nové podnětné způsoby pohledu na hluboké problémy naší současné kultury a připravuje půdu pro nové způsoby myšlení a jednání v budoucnosti. Každá kapitola začíná důležitou otázkou, například *Proč pěstovat rezilienci a zdraví celého systému? Nebo Proč zaujmout postoj založený na designu?* a v každém případě následují návrhy, které vybízejí k hlubšímu zamýšlení. Je to velmi podnětný přístup k učení. Těším se, až budu knihu Dr. Wahla používat při podnětných rozhovorech s kolegy a studenty.“

**Seaton Baxter**, profesor programu Ecological Design Thinking, Schumacher College, Velká Británie.

„Světový názor se mění, když stávající řešení přestávají fungovat a rostoucí problémy vyžadují nové přístupy. *Design regenerativních kultur* je majákem, který mapuje různé cesty k neustálému zkoumání naší doby a [...] shromažďuje, zahrnuje a překračuje rozptýlené části nedělitelného celku. Čas může z této knihy udělat Danielovo mistrovské dílo a povinnou četbu pro všechny, kdo chtějí být v čele regenerativní (r)evoluce.“

**May Eastová**, ředitelka pro mezinárodní vztahy, Gaia Education.

„*Design regenerativních kultur* k nám přináší poselství v podobě nepostradatelné učebnice pro dnešní dobu, plné zdrojů, odkazů, postupů, metod a způsobů, ale především otázek, kterými může žít každý z nás. Náš svět obohatila práce mnoha autorů a vizionářů, nadšených aktivistů a sociálních podnikatelů, moderních vědců i moudrých domorodých stařešinů. [...] Cesty hrdinů, jak je tito velcí lidé uskutečnili, nás ale mohou dovést jen do ur-

čitého bodu. Pociťujeme hlubokou potřebu a touhu po lokálním i globálním společenství prodchnutém péčí na všech úrovních a ve všech oborech. V tomto obsáhlém *manifestu* nám Daniel Wahl nabízí ucelený obraz světa a způsobu života, jemuž se můžeme oddat, namísto toho, který se zdá být nejlepší cestou k zániku. [...] Daniel splétá *staronový* příběh, který čtenáři pomáhá vnímat a oceňovat velká srdce a myslí, na něž odkazuje, ale také ho inspiruje k tomu, aby se od nich nejen učil, ale také je překonal. Kniha nám ukazuje kaleidoskop tančících perspektiv a učení, jejichž prostřednictvím můžeme žít v našem světě plnější a smysluplnější život. Může posloužit jako základ pro další *Velký obrat*, jako průvodce dalšími kroky, které stojí za to učinit. Mnozí v ní najdou inspiraci a povzbuzení, aby dokázali žít tak, jak víme, že musíme žít, má-li náš druh nejen přežít, ale skutečně prospívat v partnerství se vším živým.“

**Virginia (Gigi) Coyleová**, spoluautorka knih *The Way of Council* a *The Box: Remembering the Gift*; spoluzakladatelka *Ojai Foundation*, *School of Lost Borders* a *Beyond Boundaries*.

„Daniel Wahl ve své mistrovské syntéze shromáždil množství užitečných informací. To je samo o sobě významný úspěch, ale dal nám ještě víc. Kniha *Design regenerativních kultur* popisuje bránu do možné a vlastně nevyhnutelné budoucnosti. Nejsme odsouzeni k dystopii. Jak píše, máme schopnost vytvářet a organizovat své společnosti tak, aby chránily, posilovaly a oslavovaly život. Hlubinný plán pro něco takového tu byl od začátku. Vědomí našich možností v nás roste. Umění a věda ekologického designu rozkvétá. Volba je jako vždy na nás a na těch, kdo přijdou po nás.“

**David Orr**, ekolog, profesor environmentálních studií a politiky na Oberlin College a profesor na University of Vermont.

# O B S A H

<b>Předmluva – David Orr</b> .....	<b>13</b>
<b>Předmluva – Graham Leicester</b> .....	<b>16</b>
<b>Úvod</b> .....	<b>19</b>
<b>KAPITOLA 1 – Žítí otázkami: Proč měnit civilizační příběh právě teď?</b> .....	<b>23</b>
Zpochybňování nebezpečných ideologií .....	32
Čelit komplexnosti znamená spřátelit se s nejistotou a mnohoznačností ..	36
Péče o Zemi znamená péči o sebe a svou komunitu .....	39
Probudte se a zjistěte, že jste očima světa .....	42
Způsoby poznávání: oddělenost a participace .....	46
<i>Proč bude vést co a jak</i> .....	49
Spiritualita, duše a samota v přírodě .....	51
Udržitelnost jako způsob učení: poutníci a učedníci .....	55
Udržitelnost nestačí – potřebujeme regenerativní kultury .....	59
<b>KAPITOLA 2 – Proč zvolit transformaci místo udržitelnosti?</b> .....	<b>65</b>
Tři horizonty inovací a kulturních změn .....	70
Hodnocení zlomových inovací v době přechodu .....	76
Transformativní inovace jsou o hlubokém zkoumání .....	79
Citlivost k rozsahu, jedinečnost místa a lokální kultury .....	81
Transformativní síla sociálních inovací .....	84
Kooperativní spotřeba a spolupráce peer-to-peer .....	87
Facilitace systémových inovací a kulturních změn .....	88
<b>KAPITOLA 3 – Proč je nutné myslet a jednat systémově?</b> .....	<b>95</b>
Věřit znamená vidět a vidět znamená věřit .....	98
Celek je víc než součet jeho částí .....	102

Od krize vnímání k systémovému pohledu na život . . . . .	105
Spolubytí . . . . .	110
Jak můžeme optimálně participovat na komplexních systémech? . . . . .	112
Model světového systému . . . . .	115
Vidět, že příroda je ve všem . . . . .	119
Bytí jako proces a vidění jako vytváření vztahu . . . . .	122
<b>KAPITOLA 4 – Proč podporovat rezilienci a zdraví celého systému? . . . . .</b>	<b>125</b>
Odvracení dne, kdy Země překročí svou regenerativní hranici . . . . .	127
Naučit se žít v mezích planetárních hranic . . . . .	130
Co přesně je rezilience a transformativní rezilience? . . . . .	134
Adaptivní cyklus jako dynamická mapa rezilientního myšlení . . . . .	137
Panarchie: Meziúrovňová perspektiva systémové transformace . . . . .	140
Rezilience lokálních a regionálních komunit získává globální rozměr . . . . .	143
Jak podporovat transformativní rezilienci? . . . . .	147
Od kontroly a předpovědi k vědomé participaci a předvídání . . . . .	153
<b>KAPITOLA 5 – Proč přistupovat k věcem na základě designu? . . . . .</b>	<b>158</b>
Vzdělávání v oblasti designu podporuje kulturní transformaci . . . . .	160
Design je místem setkání teorie a praxe . . . . .	166
Design vychází ze světonázoru a světonázor vychází z designu . . . . .	169
Etika a design regenerativních kultur . . . . .	170
Estetika a design . . . . .	173
Emergence a design . . . . .	176
Design pro pozitivní emergenci (případová studie) . . . . .	179
Rezilience a design rozvíjející meziúrovňové vazby . . . . .	183
Vzkříšení kultury tvůrců: relokalizace výroby . . . . .	185



Kolektivní tvorba vize a rozhovory o designu mění kulturu . . . . .	189
<b>KAPITOLA 6 – Jak tvořit jako příroda? . . . . .</b>	<b>194</b>
Ekologická gramotnost: učení se od živých systémů . . . . .	198
Tradiční ekologické poznání a moudrost přírodních národů . . . . .	203
Jak život vytváří podmínky pro život? . . . . .	209
Biologicky inspirované inovace . . . . .	213
Zelená chemie a materiálová věda . . . . .	217
Biologicky inspirovaný design produktů . . . . .	220
Biomimetická architektura . . . . .	225
Celosystémová optimalizace jako základ komunitního designu . . . . .	229
Komunitu tvoří společné žití otázkami . . . . .	232
Industriální ekologie a symbióza tvoří uzavřené cykly . . . . .	235
Ekologicky zaměřené městské a regionální plánování . . . . .	240
<b>KAPITOLA 7 – Proč je spolupráce základem regenerativních kultur? . . . . .</b>	<b>246</b>
Redesign zemědělství a potravinová nezávislost . . . . .	252
Regenerativní zemědělství: účinná reakce na změnu klimatu . . . . .	256
Napodobování zdravých ekosystémů . . . . .	261
Redesign ekonomiky na základě ekologie . . . . .	269
Vytváření cirkulární ekonomiky . . . . .	276
Cesta k regenerativní ekonomice . . . . .	281
Prospívající komunity a ekonomika solidarity . . . . .	285
Přechod od kvantitativního ke kvalitativnímu růstu . . . . .	289
Společné spravování statků a sdílení darů života . . . . .	292
Zákon Země: umožňující omezení kolektivního života . . . . .	295
Životní lekce ve spolupráci mění podnikání . . . . .	298
Společná tvorba regenerativních podniků . . . . .	305
Spolupráce a empatie jako projevy evolučního úspěchu . . . . .	309
Aktivismus: vědomá participace a kolektivní inteligence . . . . .	317
Vracíme se zpátky k životu, a to mění vše . . . . .	325

Naučit se hluboce naslouchat. ....	329
Vnitřní a vnější rezilience . . . . .	335
<b>ZÁVĚR – Regenerativní kultury jsou o společném prospívání. . . . .</b>	<b>340</b>
<b>Poděkování . . . . .</b>	<b>349</b>
<b>Reference . . . . .</b>	<b>353</b>
<b>Pozvání ke spolupráci. . . . .</b>	<b>372</b>
<b>Vydané Inštitútom Gaia. . . . .</b>	<b>375</b>

Kdybych měl hodinu na vyřešení problému, na kterém by závisel můj život, strávil bych prvních 55 minut určováním správné otázky, protože jakmile znám správnou otázku, mohu problém vyřešit za méně než 5 minut.

Výrok připisovaný Albertu Einsteinovi

# Předmluva

## David Orr

---

Kultury nejsou vytvářeny shora dolů, ale rostou organicky zdola nahoru. Vše, co se kolem nás děje, se snažíme pochopit z pohledu historie, sociologie, antropologie a – po uplynutí dostatečně dlouhé doby – archeologie. Přestože kultury nelze prostřednictvím designu vytvořit jako něco celistvého a koherentního, osvojili jsme si dovednost vytvářet jejich části, jako je bankovní systém nebo vzdělávací systém. Takové výtvořky jsou však většinou přizpůsobeny potřebám existujících mocenských a finančních struktur, které neberou v úvahu ostatní části společnosti ani dlouhodobá hlediska. Výsledná nesoudržnost je pro odborníky zdrojem nekonečných zmatků.

Po několika tisíciletích pokusů, omylů a náhodných událostí je naše budoucnost ohrožena. Náš vývoj směřuje ke světu obývanému přibližně jedenácti miliardami lidí, rozdělených etnicky, nábožensky, finančně a národnostně. Nemáme se navzájem příliš v lásce a vyhlídky na smrtící konflikty se množí. Praskáme ve švech a národní státy se zdají být stále bezmocnější v boji proti drogovým kartelům, kybernetickým zločincům a teroristickým organizacím. Jsme stále více propojeni, sjednoceni a vzájemně závislí, přesto často nejsme schopni najít společný cíl a jednat pro společné dobro. Ocitáme se mezi odstředivými a dostředivými silami postmodernity. Tempo technologických změn se zrychluje, což nám dává málo času na hlubší zamyšlení. V neposlední řadě stále rychleji měníme klima, vyhlazujeme živočišné druhy, okyselujeme oceány a ničíme celé ekosystémy.

Daniel Wahl nás v této souvislosti zve k *designu regenerativních kultur* v bohaté škále jejich různorodých variací a projevů. Vizi vědomě navržené budoucnosti je snadné odmítnout jako další utopický plán s přibližně stejnou pravděpodobností úspěchu jako marxismus nebo fourierismus 19. století. Je tu však řada rozdílů.

Za prvé, na rozdíl od všech předchozích období nyní s jistotou víme, že delší udržování současného stavu nás zabije. Říkali jsme si to tak často a tak dlouho, až se z toho stala otřepaná fráze s účinkem podobným

masové anestezii. Bohužel je to pravda a měli bychom tomu věnovat pozornost.

Za druhé, rozsah našich problémů je globální; na Zemi už nejsou žádná bezpečná místa.

Za třetí, jak popisuje Wahl, všude kolem nás dochází k rozkvětu různých forem umění ekologického designu. Ty mění zemědělství, stavebnictví, dopravu, výrobu a plánování tak, aby byly v souladu s ekosystémy Země. Jejich společnými znaky jsou využívání přírody jako vzoru designu, maximální využití sluneční energie, zachování biologické a kulturní diverzity a zodpovědná tvorba cen, která plně odráží skutečné náklady. Ekologický design již není vzdálenou perspektivou, probíhá po celém světě, a to nejen na teoretické, ale i na praktické úrovni. Přestože není ideologického charakteru a není ani liberální, ani konzervativní, má zásadní politické důsledky – jednoduše vede kupředu. Ovlivňuje ekonomiku, účetnictví a chování investorů a korporací. Ekologický design však ještě musí změnit politiku jako takovou – musí propojit systém vlády s ekologickými procesy a systémy.

Za čtvrté, ekologický design přesahuje moderní západní zkušenosti. Není synonymem technologie nebo vědy. Spíše představuje spojení všech lidských zkušeností s pěstováním, stavbou, technologií, plánováním a výrobou, které máme k dispozici. Například starobylá javánská farma nebo balijský vodní systém ukazují pozoruhodné designérské dovednosti, které v některých ohledech přesahují naše současné schopnosti. Částečně je to důsledek toho, že spravování vodních zdrojů a materiálů probíhalo v souladu s kulturními a náboženskými normami způsobem, který je pro nás v našem fragmentovaném světě nepochopitelný. Lokální design ve svém nejlepším provedení pracoval s lidmi, zvířaty, půdou a vodou jako s ucelenými systémy prochnutými komplexními náboženskými principy. Mělo to mnoho chyb, ale výsledky často přetrvávaly po staletí. Faktem je, že o holistickém systémovém designu se od jiných kultur a jiných dob máme co učit.

Za páté, design je ve své podstatě systémovou revolucí tvořenou uměním vidět věci v jejich celistvosti a schopností zohlednit pravděpodobné důsledky našich činů. Vzhledem ke komplexnosti všech systémů a naší všudypřítomné nevědomosti vyžaduje systémový pohled pokoru a opatrnost. Znamená to dát přednost práci na úrovni čtvrtí, farem nebo továren před zaměřením se na systémy ve větším měřítku. Právě tato změna měřítko vede k podmínkám, které umožňují i změnu systému jako tako-

vého. Dlouhodobě aplikované systémové myšlení je revolucí naší doby. Ve srovnání s ním blednou všechna naše nová zařízení a vynálezy. Jak správně popisuje Wahl, jsme součástí větších celků a nikdo, ani žádná organizace nemůže fungovat jako izolovaný ostrov. Výsledkem systémového myšlení je posun k osvícenému sebezájmu, který chápe, že naše životní spokojenost a prospívání jsou kolektivní, nikoli individuální povahy; jsou dlouhodobé, nikoli krátkodobé.

Za šesté, ať už si to připouštíme, nebo ne, systémové myšlení souvisí s podstatou náboženství, kterou je (latinsky) *spojení*. My, kteří žijeme v sekulární kultuře, máme tendenci tento vztah přehlížet, ale nelze mu uniknout. Podobnost pravidel osvíceného designu s *etikou krajiny* Aldo Leopolda a s pravidly správného chování předepsanými každým z axiálních náboženství není v žádném případě náhodná. Jsme strážci nejen svého bratra, ale také medvědů, velryb, ptáků, půdy, stromů, pevniny a vod; a oni zase našimi. Celý systém je prodchnut vědomím a ohleduplností.

Slovo *regenerativní* v názvu této knihy poukazuje na náš závazek k životním procesům, které jsou součástí ekologického designu. I zde se nutně uplatňuje reciprocita. Toto slovo v sobě nese také příkaz autora Deuteronomia, *abychom si vybrali život* [30, 19]. Ať už jde o sebezájem, nebo o povinnost, příkaz vyžaduje, abychom chápali a oceňovali život a životní procesy a abychom se stali milujícími, ekologicky kompetentními správci krajiny, divočiny, půdy a vody.

Daniel Wahl ve své mistrovské syntéze shromáždil množství užitečných informací. To samo o sobě představuje významný úspěch, ale on nám dal ještě víc. Kniha *Design regenerativních kultur* popisuje bránu do možné a vlastně nevyhnutelné budoucnosti. Nejsme odsouzeni k dystopii. Jak píše, máme schopnost navrhnout a uspořádat naši společnost tak, aby chránila, posilovala a oslavovala život. Hlubinný plán pro něco takového tu byl od začátku. Vědomí našich možností v nás roste. Umění a věda ekologického designu vzkvétá. Volba je jako vždy na nás a na těch, kdo přijdou po nás.

David Orr je ekolog a profesor environmentálních studií a politiky na Oberlin College a profesor na University of Vermont.

## Předmluva

# Graham Leicester

---

Je to kniha o životě a lásce k životu. Je to také kniha plná spíše otázek než odpovědí.

Krátké zamyšlení nad naším životem nám pomůže pochopit, proč tomu tak musí být. Jsme myslící bytosti, neustále si klademe otázky a jsme si vědomi toho, že každý pokrok v poznání rozšiřuje také rozsah naší nevědomosti – žijeme s více či méně přiznanými, více či méně vědomými a vždy tvůrčími pochybnostmi.

Na jedné úrovni jsme se tím naučili opájet, uznávat zkoumání a zvědavost jako hnací sílu pokroku – a to i v oblasti vědy, která je nejvíce oddaná jistotě. Jak řekl filozof Alfred North Whitehead, život sám je „tvůrčím postupováním k novosti“.

Na jiné úrovni však vidíme – a cítíme, že se začíná stmívat. Daniel Wahl nám připomíná, že od začátku sedmdesátých let 20. století lidstvo z živých systémů každoročně odčerpává více, než kolik toho dokážou účinně regenerovat. U systémů, které na Zemi umožňují život, jsme již překročili nebo nám hrozí překročení několika kritických *planetárních hranic*. Toto poznání nás nevyhnutelně naplňuje obavami a vyžaduje odpovědi.

Nebezpečí spočívá v tom, že pokud nespojíme tyto dvě podmínky – rozsáhlé zkoumání a touhu po uspokojivých výsledcích – které postupují životy většiny z nás, riskujeme, že budeme věnovat svou energii hledání dokonalých řešení nesprávně identifikovaného problému.

Don Michael, profesor plánování a veřejné politiky a psychologie na University of Michigan, ve své poslední publikované esejí o *předběžném závazku* napsal: „Musíme si uvědomit svou zranitelnost, svou konečnost, svou nevyhnutelnou nevědomost“ a zároveň se zavázat k akci, změně a naději, „protože člověk doufá, že změna je možná navzdory všemu, co jí stojí v cestě“.

To je podstata Danielovy knihy. Na každém kroku nás vyzývá, abychom vzali v úvahu širší souvislosti. Abychom se nevnímali jako jednotlivci, ale jako bytosti žijící v propletených vztazích s ostatními; abychom tyto vztahy nevnímali jako něco odděleného, ale jako součást větších živých přírodních systémů; a abychom jejich propletenost nevnímali jako

stabilní struktury, ale jako neustále se vyvíjející, vznikající procesy, které se táhnou napříč generacemi, epochami a staletími.

Zároveň nás vybízí, abychom se zaměřili na své vlastní činy, na svůj vlastní život a na předběžné závazky, které můžeme a máme přijmout tváří v tvář velkým výzvám. Čtenář, který hledá odpovědi, je zde najde v hojně míře: různé rámce pro uchopení širších souvislostí a principy efektivního jednání inspirované mnoha obory, od ekologické gramotnosti a permakultury po biomimikry a bdělou všímavost, které jsou propojeny myšlenkou designu jako disciplíny, v níž se teorie setkává s praxí. Mistři efektivního jednání jsou přítomni na každé stránce této knihy. Zářivé příklady, včetně Danielových vlastních rozsáhlých zkušeností, ukazují a potvrzují jeho přesvědčení, že „hluboká kulturní transformace již probíhá“.

Podpora této kulturní obnovy v sobě spojuje potřebu působit jako pracovníci útulku pro umírající kulturu a jako porodní báby pro kulturu novou. To je praxe *transformativní inovace* a Daniel tuto dvojí roli velmi dobře vystihl v ústřední otázce své knihy: „Jak udržet světlo, vyhnout se revoluci a převratům, udržet děti ve škole a lidi v práci a přitom zásadně změnit povahu lidské přítomnosti na planetě Zemi dříve, než naše neochota k transformaci povede k rychlé změně klimatu, drastickému ochuzení biosféry a masivnímu vymírání našich druhů?“

Tato kniha odborně mapuje území, na němž na tento hlavolam můžeme nalézt účinné odpovědi. Je však na nás, abychom na této cestě učinili první kroky. Ve většině knih o transformativní změně tato metafora vede k mýtickému narativu Josepha Campbella popisujícímu cestu hrdiny. To zase živí potřebu *hrdinského vůdcovství* a různých dalších forem hrdinského sebeobětování při dosahování cílů, které mění svět.

Daniel se této pasti vyhýbá tím, že nám pro cestu nabízí spíše metaforu poutníka. Tento symbol vypovídá o duchu pokory a disciplinovaného odhodlání, který prostupuje celou knihou. Daniel se rozhodl žít svůj vlastní život jako „kulturní tvůrce, designér transformace a evoluční aktivista při spoluvytváření regenerativních kultur“. Tato cesta není snadná ani pohodlná. To ale k cestě poutníka patří.

Tato metafora mi připomněla duchovní dílo Johna Bunyana z konce 17. století, *Pilgrim's Progress* (1678). Pomocí postavy křesťanského poutníka hovoří o alegorické cestě každého člověka, který kráčí „z tohoto světa do světa budoucího“. Kniha poskytuje nejen metaforickou mapu začínající ve *městě zkázy* a vedoucí přes *bažinu malomyslnosti* až do *nebeského města*, ale také vybavení potřebné pro tuto cestu. V této knize je něco,



co je stejně inspirativní jako praktické. Možná není náhoda, že Danielovo prostřední jméno je Christian – křesťan.

Graham Leicester je ředitelem International Futures Forum.

# Úvod

---

Nevím, jak vy, ale já jsem byl tím, jak lidstvo vstoupilo do nového tisíciletí zklamán. Nemyslím tím posledních 15 let. Tato léta by se zpětně dala shrnout jako „pohár je plný“. Polovina poháru je naplněna příběhy o naději a lidské laskavosti; druhá polovina je naplněna zoufalstvím nad tím, co navzájem stále děláme sobě a Zemi. Ne, mám na mysli skutečný začátek tisíciletí.

Jako druh, jako lidstvo, jsme měli příležitost sejít se a zamyslet se nad dosavadním civilizačním příběhem, zhodnotit jej, naslouchat tomu, co skutečně chceme pro sebe, své rodiny, místa a komunity, na kterých nám záleží. Takový proces hlubšího naslouchání a společného kladení důležitých otázek by mohl pomoci vytvořit základ pro vznik vize budoucnosti – budoucnosti, kterou bychom všichni jako jedna lidská rodina chtěli spoluvytvářet.

Ano, bylo provedeno vyhodnocení stavu ekosystému (Millennium Ecosystem Assessment). Náš druh v něm v oblasti správy planety získal až znepokojivě *špatné* hodnocení; a ano, byly tu rozvojové cíle milénia, které schválila OSN. Doufejme, že k těmto novým cílům udržitelného rozvoje se nám podaří přistoupit s větším kolektivním nadšením. Pokud jde o smysluplný dialog o společných hodnotách a aspiracích lidstva, nejnadějnějším a nejpromyšlenějším procesem, který se na začátku nového tisíciletí odehrál, bylo vytvoření *Charty Země*. Bohužel, málo představitelů států – a hlavně příliš málo z nás – si jí skutečně všimlo nebo jí přikládalo důležitost, jakou by si zasluhovala. Namísto mezikulturního globálního dialogu o širších otázkách soužití na planetě s omezenými zdroji, která čelí rychle rostoucím výzvám, komplexnosti a nejistotě, jsme 21. století zahájili prostým setrváváním v obvyklém chodu věcí.

Pokud jde o mě, 21. století jsem začal závazkem vůči sobě samému. Dělat všechno proto, abych byl spíše součástí řešení než problému. To mě nejprve vedlo k tomu, že jsem se přihlásil na magisterské studium programu Holistic Science na Schumacher College, což následně vedlo ke stipendiu na University of Dundee, kde jsem napsal disertační práci *Design for Human and Planetary Health*, zkoumající participativní pohled na udržitelnost. V roce 2006 jsem navštívil profesora Davida Orra, který

byl mým zkoušejícím při doktorátu, v jeho domě v Oberlinu v Ohio. Vedl jsem s ním rozhovor o jeho vizi ekologického designu jako integrativní disciplíny podporující přechod k udržitelnosti. V tomto rozhovoru zasa- dil semínko, z něhož se zrodila tato kniha.

Naznačil, že abychom byli schopni spoluvytvářet civilizační příběh, který bude mít dostatečný smysl pro to, aby nás tímto přechodem pro- vedl, „musíme mít jasno nejen v tom, jak se stát udržitelnými, ale také v tom, proč stojí za to nás udržet. To je mnohem těžší věc.“ V tomto pro- cesu budeme čelit mnohem hlubším otázkám: „Kdo jsme? Co jsme? By- lo naším úkolem zde na této planetě pouze vytěžit uhlík, vypustit ho do atmosféry a pak skončit? Je to to, o co nám všem šlo?“ A dodal: „Pokud naše debata *nepřekročí* jazyk neoklasické ekonomie, opravdu jsme skon- čili! Přežití lidstva nemůže být založeno na ekonomických důvodech, je třeba duchovního důvodu. Stojíme za to a jsme toho hodni právě v to- to vyšším smyslu.“

Musíme si položit hlubší otázku: *Proč* stojí za to nás udržet? Naše od- povědi nám pomohou klást si lepší otázky a předběžné odpovědi a řeše- ní zavádět do praxe. Takové hlubší kladení otázek bude formovat to, *jak bychom mohli* začít s moudrými kroky, které nám pomohou podpořit rozvoj regenerativních kultur. Zahájení hledání otázkou *proč* nám pomů- že pochopit naše hlubší motivace, záměry a cíle. Potřebujeme zpochyb- nit přesvědčení, která utvářejí náš pohled na svět. Pouze pokud začne- me otázkou *proč*, budeme schopni lidi inspirovat ke změně jejich chování a spoluvytváření regenerativních kultur.

Je naléhavě nutné, abychom společně vedli rozhovory o tom, jakou bu- dournost pro lidstvo chceme. Abychom byli schopni takovou budouc- nost vytvořit, musíme se zamyslet nad tím, jak se *budeme muset* indivi- duálně i kolektivně změnit. Společným kladením těchto otázek můžeme pochopit, že pokud chceme pro celé lidstvo budoucnost plnou rozkvé- tání, *budeme muset* spolupracovat jako jeden druh a naučit se překoná- vat a přijímat své rozdíly. Musíme si klást důležité otázky *proč* a *co kdy- by*. Musíme znovu objevit společné základy lidského *společenství*. To nám umožní spoluvytvářet budoucnost, ve které stojí za to žít. Potřebujeme kolektivní příběh o tom, *kdo* jsme a *proč* stojí za to nás udržet. Společný civilizační příběh, který bude dostatečně silný, aby nás všechny povzbu- dil k vynalézavosti, tvořivosti a spolupráci při kladení otázek *co, jak, kdy* a *kde*.

Nové milénium jsem začal se slibem, že budu hlouběji naslouchat; že

budu naslouchat tomu, proč tak málo lidí přistoupilo k nevyhnutelné transformaci, která je před námi; že budu naslouchat tomu, proč se chovají tak, jak se chovají, jak vidí svět, proč tolik jejich osobních příběhů končí slovy „tak to prostě je“ nebo „taková je lidská povaha“. Také jsem si slíbil, že budu věnovat zvláštní pozornost tomu, jaké otázky si můžeme klást na naší dlouhé cestě učení k rozkvétající, udržitelnější a regenerativnější budoucnosti.

Tato kniha je o tom, co jsem se naučil z hlubokého naslouchání a prožívání těchto otázek. Zkoumá, jak bychom místo poznání cesty do budoucnosti tuto cestu mohli spíše žít, jak bychom se v komplexním a nepředpověditelném světě mohli přestat honit za iluzí jistoty a kontroly. Jak můžeme spolupracovat na tvorbě různých regenerativních kultur přizpůsobených jedinečným biokulturním podmínkám daného místa? Jak můžeme vytvořit podmínky příznivé pro život?

Daniel Christian Wahl  
Es Molinar, Mallorca  
březen 2016



# KAPITOLA

## 1

---

### ŽITÍ OTÁZKAMI: PROČ MĚNIT CIVILIZAČNÍ PŘÍBĚH PRÁVĚ TEĎ?

[...] mějte trpělivost se vším, co je ve vašem srdci nevyřešené, a snažte se milovat samotné otázky, jako by to byly zamčené místnosti nebo knihy psané v cizím jazyce. Nehleďte odpovědi, které vám nyní nemohou být dány, protože byste podle nich nemohl žít. Důležité je, abyste tím vším žil. *Nyní žijte otázkami*. Možná pak, někdy v budoucnu, postupně, aniž by ste si toho všiml, prožijete cestu až k odpovědi.

Rainer Maria Rilke (1903)

Naše kultura je posedlá rychlými řešeními a okamžitými odpověďmi. Čas je luxus a my jím nechceme plýtvat na otázky. Krédo zní: buďte praktičtí a neztrácejte čas teorií nebo filozofií! Jak ale můžeme ztrácet čas *láskou k moudrosti*? Není to právě moudrost, která nám pomůže vytyčit cestu do nejjisté a nepředpověditelné budoucnosti? Nepotřebujeme zoufale moudrost, abychom mohli moudře reagovat na různé krize, které se kolem nás vrší? S moudrostí můžeme tyto krize vnímat jako ozdravné síly pohánějící hlubší kulturní transformaci. Ta již na mnoha místech světa probíhá a rychle se šíří. Vyzývá nás, abychom opustili zastaralé mentální modely a příběh o tom, kdo jsme, které nám již neslouží.

#### ***Cestou ke kolektivní moudrosti jsou spíše otázky než odpovědi***

Když budeme hlouběji žít a milovat otázky, můžeme všude kolem sebe objevit krásu a hojnost. Můžeme také najít hluboký smysl ve spolubytí s univerzem, hlubokou radost z rozvíjení vztahů se vším živým a hluboké uspokojení ze spoluvytváření prospívajícího a zdravějšího života pro všechny. Cestou ke kolektivní moudrosti jsou spíše otázky než odpovědi.

Otázky mohou vyvolat kulturně tvořivou výměnu názorů, která promění náš pohled na sebe samé i náš vztah ke světu. Plošná změna bude důsledkem tohoto posunu ve vědomí.

Zdá se, že v kultuře, která vyžaduje definitivní odpovědi, mají otázky pouze přechodný význam – jejich účelem je dovést nás k odpovědím. Nebyly by však otázky tváří v tvář neustálým rychlým změnám a nejistotě mnohem lepším kompasem než odpovědi? Historie nabízí mnoho příkladů, kdy se *včerejší řešení změnila v dnešní problémy*, takže je to možná spíše naopak – odpovědi jsou možná přechodným prostředkem, který nám pomáhá klást lepší otázky. Neměli bychom místo posedlosti rychlými řešeními věnovat více pozornosti kladení správných otázek? Neukazujeme tím, že dáváme přednost praxi před teorií, jak slepými jsme se stali vůči skutečnosti, že každá praktická činnost vychází z našich myšlenek a přesvědčení o světě, ať už si je uvědomujeme, nebo ne? Oddělování teorie od praxe je nesprávné; nejsou to protiklady, ale dvě strany téže mince. Moudré jednání není možné bez toho, abychom si udělali smysluplnou představu o světě, a samotné vytváření takové představy je hluboce praktickou činností, která určuje, jak prožíváme realitu, jak jednáme a jaké vytváříme vztahy. Nebudeme-li zpochybňovat svůj pohled na svět a příběh, který utvářel naši kulturu, nebudeme jen opakovat stále stejné chyby znovu a znovu?

Prakticky každá struktura a instituce kolem nás potřebuje inovaci, redesign a transformaci. Na lokální, regionální, národní i globální úrovni potřebujeme transformativní změny ve vzdělávání, správě věcí veřejných, průmyslu, dopravě, infrastruktuře, energetických systémech, vodo-hospodářských systémech, zemědělských a potravinářských systémech, zdravotnických systémech i sociálních systémech. Aby mohly transformativní inovace plně rozvinout svůj tvůrčí potenciál, je také třeba na všech úrovních – od lokální až po globální – zcela přepracovat náš finanční a ekonomický systém. Nejdůležitější transformace, která musí proběhnout, než se pustíme do *úplné proměny podstaty lidské přítomnosti na Zemi*, však zahrnuje hluboké zpochybnění našeho způsobu myšlení, našeho pohledu na svět a našeho hodnotového systému. Hlubinné změny našich mentálních modelů, základních přesvědčení a předpokladů o povaze reality ovlivní to, *jak, co a proč* na základě našeho designu tvoříme, jaké potřeby vnímáme, jaké otázky si klademe, a tedy i řešení či odpovědi, které nabízíme.

Jsem přesvědčen, že zásadní kulturní proměna již probíhá. Lidstvo se

stále více probouzí a uvědomuje si komplexnost výzev, které před námi stojí. V podnikání, občanské společnosti a správě věcí veřejných se objevuje nový druh individuálního a kolektivního směřování. Po staletích, kdy jsme kolem sebe viděli jen nedostatek a konkurenci, se probouzíme k hojnosti, která se projevuje spoluprací a sdílením. V této knize se seznámíme s inspirativními způsoby, kterými mnoho lidí na celém světě již pracuje na technologických, sociálních, ekonomických a ekologických řešeních, která slouží celému lidstvu i regeneraci poškozených ekosystémů.

Na přelidněné planetě, která čelí hrozbě změny klimatu a vyčerpání neobnovitelných zdrojů, na nichž jsme v současnosti závislí, si stále více uvědomujeme svou vzájemnou propojenost. Při přežití a prospívání našeho druhu závisíme na sobě navzájem a na systému podpory života na planetě. Zatímco většina našich současných ekonomických a politických systémů byla navržena v duchu soutěživého myšlení typu *výhra-prohra* (výsledek je nulový), nyní si začínáme uvědomovat, že pokud nezachováme zdravé fungování ekosystémů, nesnížíme všudypřítomnou nerovnost a nebudeme podporovat sociální soudržnost a mezinárodní solidaritu prostřednictvím kultury spolupráce, prohrajeme ve střednědobém až dlouhodobém horizontu všichni.

Přechod od kultury s nulovým součtem (*výhra-prohra*) ke kultuře s nenulovým součtem (*výhra-výhra*) vyžaduje rozsáhlou spolupráci, která by zajistila, že vyhraje také příroda (*výhra-výhra-výhra*), a navíc vyhraje jako první, protože je poskytovatelkou hojnosti, na níž jsme všichni závislí. Pouze pokud budeme spolupracovat na vytvoření zdravější, rozmanitější, živější a bioproduktivnější planety, budeme schopni vytvořit regenerativní kultury, kde se na nikoho nebude zapomínat a vítězství bude patřit všem.

Kultury typu *výhra-výhra-výhra* zajišťují, že se život může dále vyvíjet směrem k rostoucí diverzitě, komplexnosti, biologické produktivitě a rezilienci. Tato tři vítězství regenerativních kultur se vztahují k individuálnímu, kolektivnímu a planetárnímu rozměru a jsou spojena se systémovými řešeními, která podporují sociální, ekologické a ekonomické zdraví a celkovou životní spokojenost.

Lidstvo si začíná uvědomovat a oceňovat podmínky podporující řešení *výhra-výhra-výhra* a které také podporují kulturní, ekologickou a ekonomickou regeneraci. To, na čem jsou tyto inovace umožňující integrovaný návrh systémových řešení postaveny, je vytváření sdíleného dostatku prostřednictvím prospěšné spolupráce. Namísto maximalizace krátkodo-



bých ekonomických zisků pro několik jednotlivců a ekonomických, sociálních a ekologických škod pro ostatní optimalizují takové inovace systémem jako celek.

Změna klimatu je jen jednou z řady narůstajících krizí a její překonání si vyžaduje celosvětově koordinovanou reakci, která není ničím menším než kompletní civilizační transformací. Lidstvo čelí bezprecedentním výzvám i jedinečným příležitostem. Zachování současného stavu již dále není možné. Změna a transformace jsou prostě nevyhnutelné.

Lidstvo stojí před důležitými otázkami: dokážeme tvořivým způsobem proplout tímto obdobím kulturní transformace? Podaří se nám společně vytvořit životodárnou regenerativní lidskou civilizaci, která se projeví v bohaté rozmanitosti lokálně přizpůsobených a globálně spolupracujících společností? Odpovědi na tyto otázky nebudou po desetiletí známy, ale budou určovat budoucnost lidstva a budoucnost života na Zemi. Ano, potřebujeme odpovědi a musíme experimentovat s možnými řešeními. Jsou to vynikající způsoby, jak se poučit z vlastních chyb a klást si lepší otázky. Mnoho otázek a řešení, na kterých pracujeme, však vychází z chybných předpokladů o našich skutečných prioritách a skutečných potřebách. Bylo by velmi dobré, kdybychom se řídili Einsteinovou radou a než začneme nabízet řešení, která pouze zamlžují symptomy systému postaveného na chybných předpokladech, věnovat více času tomu, abychom se ujistili, že máme správné otázky. Dokud prostřednictvím kladení hlubších otázek nezahájíme systémovou změnu, budeme i nadále selhávat.

Hlubší žití otázkami je kulturním vodítkem, které nám při směřování k regenerativním kulturám pomůže uvolnit sílu transformativních sociálních a technologických inovací. Otázky jsou výzvou k rozhovorům v podnikatelských radách, komunitních skupinách a vládních institucích. Kladení otázek je způsob, jakým lze budovat mosty mezi těmito sektory a mezi různými obory, které rozdělují naše poznání. Otázky – a rozhovory, které vyvolávají – mohou osvobodit naši kolektivní inteligenci a naučit nás oceňovat více vzájemně se doplňujících perspektiv. Prožívání otázek, hluboké naslouchání a učení se z více zdrojů poznání jsou způsoby, jak proměnit vědomí, a tím podpořit kulturní změny a změny chování. Hlubší prožívání otázek nás může přivést k regenerativní civilizaci stavějící na udržitelnosti a spravedlnosti. Tato kniha je pozváním k rozhovoru a výzvou k takovému hlubšímu přístupu. Jejím cílem je především vyvolat mnoho otázek. Pokud někde nabízí odpovědi a řešení, prosím,

chápejte je pouze jako pozvání k tomu, abychom se při směřování k regenerativním kulturám neustále ptali na jejich relevanci.

První reakcí na výzvu *žít otázkami* může být: vzhledem k naléhavosti klimatické krize a mnoha dalším situacím, které vyžadují *okamžitou* změnu, na to nemáme čas. Ale právě tato naléhavost je důvodem k tomu, abychom se kladenými otázkami zabývali hlouběji. Zavádění chybných postupů správnějším způsobem již nestačí. Musíme zpochybnit základní předpoklady, světonázory a hodnotové systémy a přitom musíme největší pozornost věnovat tomu, co lidstvu a životu slouží a co ne.

Pokud rozpad a potřeba změny, které vidíme kolem sebe, představují přímý důsledek nevhodného způsobu vnímání nás samých – civilizačního příběhu, který si vyprávíme o tom, kdo jsme a jaký je smysl naší existence – kulturní transformaci čeká dlouhá cesta proti proudu našeho běžného způsobu vnímání a myšlení. Musíme změnit náš civilizační příběh, a toho lze dosáhnout především prostřednictvím kulturně tvůrčích rozhovorů, které jsou vyvolány kladením hlubších otázek. Prožíváním otázek začneme vidět, myslet a žít jinak; a tím, že budeme žít jinak, můžeme dát vzniknout jinému světu. Spoluvytváření regenerativní lidské přítomnosti na Zemi je plně v našich možnostech.

### ***Dospívání mladého druhu***

Vzniká nový civilizační příběh, který lidstvo spojuje v naší vzájemné závislosti s širším společenstvím života. Tento nový a prastarý příběh vzájemné závislosti se životem je také životem samotným a vede lidi a komunity po celém světě k vytváření rozmanitých, lokálně přizpůsobených a prospívajících kultur, sjednocených v globální spolupráci. Regenerativní kulturní vzorce se začínají objevovat jako *projev života v procesu jeho vlastní transformace*. Když Václav Havel psal svou knihu *Moc bezmocných*, viděl potřebu právě takové společenské transformace:

Skutečná, hluboká a trvalá proměna k lepšímu [...] dnes skutečně nemůže vycházet z toho, že se prosadí [...] ten či onen o tradiční představy opřený a koneckonců jen vnější (tj. strukturální) politický koncept. Bude muset vycházet – více než kdykoli předtím a více než kde jinde – od člověka, z lidské existence, ze základní rekonstituce jeho postavení ve světě, jeho vztahu k sobě samému, k druhým lidem, k univerzu. Vznik lepšího ekonomického a politického modelu musí dnes asi

[...] vyrůstat z hlubší existenciální a mravní proměny společnosti. Ne-  
ní to něco, co stačí vymyslet a zavést jako nový automobil. Nemá-li  
jít jen o nějaký nový variant starého marasmu, je to něco, co se mů-  
že utvářet jen jako projev proměňujícího se života. Neplatí tedy, že  
by zavedením lepšího systému byl automaticky zaručován lepší život,  
ale spíše naopak: lepší systém je možné vyvinout pouze vytvořením  
lepšího života.

Václav Havel (1985, s. 30)

Lidstvo dospívá a potřebuje *nový civilizační příběh*, který bude dosta-  
tečně silný a smysluplný, aby podnítil globální spolupráci a vedl kolektivní  
reakci na rostoucí krize, kterým čelíme. K transformativním reakcím na  
osobní i kolektivní úrovni dochází vždy, když zpochybníme hluboce za-  
kořeněné způsoby bytí a vidění a v tomto procesu začneme znovu obje-  
vovat, *kdo jsme*. Přitom také měníme způsob, jakým se prostřednictvím  
naší interakce se světem kolem nás podílíme na utváření kultury.

Z dlouhodobého hlediska procházíme jako relativně mladý druh na té-  
to planetě kolektivním procesem zrání (spojeným buď s volbou kolapsu,  
nebo hloubkové transformace), který vyžaduje, abychom nově definovali,  
jak chápeme svůj vztah ke zbytku života na Zemi. Dominantní civilizač-  
ní příběh, který si vyprávíme o lidstvu – kdo jsme, proč jsme tady a kam  
směřujeme – totiž již neslouží jako funkční morální kompas.

Stejně jako se dospívající teenageři musí naučit, že od rodiny a společ-  
nosti je třeba nejen požadovat a že je potřebné i smysluplně přispívat,  
ani lidstvo nemůže nadále slepě využívat přírodní zdroje Země. Musíme  
se naučit žít v mezích bioprodukční kapacity Země a k zajištění energie  
namísto prastarého slunečního světla uloženého v zemské kůře v podo-  
bě ropy, plynu a uhlí využívat energii, kterou v podobě slunečního světla  
dostáváme dnes. V době, kdy přecházíme z raného – a někdy bezohled-  
ného a sobeckého – vývojového stadia mladého druhu do fáze zralé par-  
ticipace na společenství života na Zemi, jsme vyzýváni, abychom se stali  
produktivními členy tohoto globálního společenství a aktivně přispívali  
k jeho zdraví a prospívání.

Zralé členství v tomto společenství znamená posun směrem k osví-  
cenému sebezájmu, který jde tak daleko, že zpochybňuje představu od-  
děleného a izolovaného Já. V zásadě propojeném a vzájemně závislém  
planetárním systému, jehož jsme součástí, je tím nejlepším způsobem,  
jak pečovat o sebe a své nejbližší, začít se více starat o prospěch kolek-

tivního rozměru (tj. veškerého života). Metaforicky řečeno, všichni jsme na jedné lodi: je to náš planetární systém podpory života neboli, slovy Buckminstera Fullera, naše „vesmírná loď Země“. Myšlení „*oni versus my*“, které tak dlouho určovalo politiku mezi národy, společnostmi a jednotlivci, je dnes zcela zastaralé.

Lidstvo jako celek čelí hrozícímu klimatickému chaosu a rozpadu základních funkcí ekosystému, které jsou klíčové nejen pro přežití našeho druhu, ale i pro přežití mnoha dalších forem života. Řešení těchto problémů nenajdeme, pokud budeme i nadále vycházet ze stejných chybných předpokladů o povaze nás samých a světa, které k nim vedly. Potřebujeme nový způsob myšlení, nové vědomí, nový civilizační příběh; jen tak si můžeme začít klást správné otázky a také jasněji uvidět, jaké základní potřeby je třeba naplnit. Pokud se vrhneme do akce a nepoložíme si předem hlubší otázky, budeme pravděpodobně řešit pouze symptomy, nikoliv příčiny. To spíše než k řešení povede k prodloužení a prohloubení krize.

To, jak spoluvytváříme kulturu, často závisí na takových maličkostech, jako jsou jemné rozdíly v používání slov. Například poukazování na přírodní procesy čištění vody, zachycování slunečního světla a ukládání oxidu uhličitého do biomasy, vytváření úrodné půdy, zastavování eroze nebo regulace klimatu jako na *ekosystémové služby* (např. Costanza a kol., 2013) představuje užitečnou strategii, jak zajistit, aby tyto služby byly zahrnuty do našeho ekonomického účetnictví a uznány jako primární zdroj tvorby hodnot v globální ekonomice. Na druhou stranu slova *ekosystémové služby* (implicitně) nesou konotaci utilitárního přístupu k přírodě, protože vyvolávají dojem, že tyto procesy jsou cenné pouze tehdy, pokud poskytují služby lidstvu. Upřednostňováním termínu *ekosystémové funkce* se uznává, že jde o životně důležité funkce, které umožňují nepřetržitý vývoj života jako celku. Pohledy na svět můžeme vytvářet a transformovat tak, že budeme věnovat pozornost tomu, jak pomocí používaných slov a metafor formujeme a posilujeme naši zkušenost.

Lidstvo čelí hluboké krizi způsobené zastaralým světonázorem. Tato krize se projevuje mnoha různými způsoby, například v podobě ekonomického a měnového systému, který je v kontextu přelidněné planety s ubývajícími neobnovitelnými zdroji zcela nefunkční. V důsledku rostoucí nerovnosti a kultu soutěživého individualismu můžeme ve všech společnostech pozorovat projevy sociálního rozkladu. Čelíme krizi správy věcí veřejných, neboť mnohé z největších světových ekonomik již nejsou

definovány národní nebo kulturní identitou, ale zájmy korporací, které se snaží maximalizovat krátkodobý zisk externalizací vedlejších škod. Protože máme tendenci věnovat více pozornosti našim rozdílům než našemu společnému lidství a společnému osudu na planetě ponořené v krizi, čelíme i nadále stále početnějším pnutím spojeným s náboženským extremismem a vojenskými konflikty.

Budeme muset nově definovat, jak vnímáme sami sebe a vztahy mezi sebou a ostatními společenstvími života na Zemi. Změnit svoji vizi budoucnosti a uzdravit svůj vztah k životu jako celku můžeme pouze změnou svého civilizačního příběhu. Podobně jako horečka, která vrcholí a přichází k bodu zlomu těsně předtím, než se pacient začne zotavovat, ani rostoucí krize nemusí být vnímána jako něco zcela negativního. Pokud budeme věnovat pozornost jasným signálům, které nám ukazují, že změna a transformace jsou nevyhnutelné a již začaly, a krize budeme vnímat jako tvůrčí výzvy, které nám pomáhají růst a vyvíjet se směrem k planetárnímu vědomí, můžeme je proměnit v *dobré krize* (Pigem, 2009).

### **Změna vnímání naší oddělenosti**

Jsem přesvědčen, že různé krize, kterým čelíme, jsou symptomy našeho patologického zvyku chápat a prožívat sebe sama jako něco odděleného od přírody, od sebe navzájem a od společenství života. Stejně tak tyto krize svědčí o tom, že proces uzdravování již probíhá. Paul Hawken ve své knize *Blessed Unrest* (2007) popsal, jak po celém světě desítky a možná stovky tisíc organizací občanské společnosti, komunitních skupin, sítí aktivistů, podnikatelů a sociálních inovátorů usilují o spravedlivější, férovější a udržitelnější budoucnost, v níž se lidstvu bude dařit a kultura bude působit jako regenerativní, nikoli destruktivní síla. Toto vznikající a rychle rostoucí globální hnutí výstižně popisuje jako imunitní reakci naší planety.

[...] v rámci naší lidské existence stojíme na prahu zásadní změny v chápání našeho vztahu k přírodě a k sobě navzájem. Ze světa, který je výtvořem privilegovaných, přecházíme ke světu vytvořenému komunitou. Současný historický posun je příliš jemný na to, aby se dal snadno pojmenovat, ale není pochyb o tom, že tato globální témata se objevují v reakci na kaskádovitě ekologické krize a rostoucí lidské

utrpení. Mezi tyto myšlenky patří potřeba radikální sociální změny, přetvoření tržního hospodářství, posílení postavení žen, aktivismus na všech úrovních a potřeba lokalizovat ekonomiku. Zahrnuje naléhavé požadavky na autonomii, výzvy k nové etice zdrojů založené na sdílení, požadavky na obnovení nadřazenosti kultury nad hegemonií podniků a rostoucí požadavek na radikální transparentnost v politice a rozhodování podniků.

Paul Hawken (2007, s. 194)

Všechny tyto trendy jsou důkazem, že ve světě, který čelí řadě rychle se zhoršujících krizí, se rodí něco nového a zázračného. Jak výstižně řekla Arundhati Royová: „Jiný svět je nejen možný, ale už je na cestě. V klidných dnech ho slyším dýchat.“ Pokud si uděláme čas a začneme si klást správné otázky, které budeme na individuální i kolektivní úrovni hluboce prožívat, budeme moci slyšet nejen jak tento nový svět dýchá, ale také si uvědomíme, že s každým nadechnutím se stáváme součástí sítě vztahů, díky nimž se tento svět stává skutečností.

Charles Eisenstein ve své knize *The More Beautiful World Our Hearts Know is Possible* (2013, v češtině 2017) velmi přehledně vykreslil mnohé aspekty vznikajícího nového civilizačního příběhu, který si začínáme vyprávět. *Příběh oddělenosti*, který nás vede k pocitu izolace, odcizení a nedostatečnosti, díky čemuž mezi sebou soupeříme a ovládáme život pro své vlastní cíle, staví do kontrastu s *Příběhem spolubytí*, který uznává naši vztahovou povahu a vzájemnou závislost.

Když se hranice perspektivy oddělenosti vyjasní a my se ocitneme obklopeni příklady selhání, zoufalství a utrpení způsobenými její kulturní nadvládou, začneme hledat životaschopné alternativy, jiné způsoby *bytí ve světě*. Vstupujeme do Příběhu spolubytí. Tento příběh nás vybízí k pokládání hlubších otázek: Kdo jsem? Co mi pomáhá plně se probudit k životu? Jaké jsou hlubší potřeby, z nichž pramení mé povrchní touhy? V jakém příběhu jsem se rozhodl stát? Jaká je moje komunita? Jaká je moje role? Jak mohu přispět k radostnějšímu, společně vytvářenému a smysluplnějšímu světu?

Uprostřed všech velkých výzev ke změně našich způsobů nezapomínejme, že se snažíme vytvořit krásnější svět, nikoli obětavě zachraňovat ten současný. Nesnažíme se jen přežít. Nestojíme jen před zkázkou, ale před úžasnou příležitostí. Nenabízíme lidem svět nedostatku, svět

obětí nebo svět, ve kterém si budete muset méně užívat a více trpět – ne, nabízíme svět, ve kterém bude více krásy, více radosti, více spojení, více lásky, více naplnění, více nadšení, více uvolnění, více hudby, více tance a více oslav. Nejinspirativnější záblesky toho, jaký život může být – to je to, co nabízíme.

Charles Eisenstein (2013, s. 159)

## Zpochybňování nebezpečných ideologií

Kde je Život, o který jsme přišli žitím?

Kde je moudrost, kterou nám vzalo naše poznání?

Kde je poznání, které jsme ztratili v informacích? [...]

Co je to za život, když v něm není společenství?

Bez společenství žádný život neexistuje, [...]

Když Cizinec řekne: „Jakým smyslem žije toto město?

Držíte při sobě, protože se máte rádi?“

Co odpovíte? „Všichni žijeme společně,

abychom na sebe vydělávali peníze“?, nebo „Je to přece komunita“?

Ó má duše, buď připravena na příchod Cizince.

Buď připravena na toho, kdo se umí ptát.

Thomas S. Eliot (1934)

Jedním z problematických aspektů myšlenky, že příroda a kultura jsou oddělené, je to, že nás předurčuje k vytváření kultury založené na vykořisťování, která degraduje všechny ekosystémy. Vykořisťovatelské a degenerativní typy kultury mají tendenci zaměřovat své ekonomické systémy na nedostatek a konkurenční výhodu. Regenerativní kultury naopak chápou, že cesta ke sdílené hojnosti je dlážděna spoluprací.

### ***Náš současný ekonomický systém nerespektuje hranice planety***

Vytvořili jsme stále více globálně orientovanou civilizaci, která se řídí především pravidly ekonomického systému, jenž nebere téměř žádný ohled na základní procesy potřebné k udržení zdravě fungujících ekologických systémů. Náš současný ekonomický systém nerespektuje hranice planety. Konvenční ekonomika ospravedlňuje nadměrné využívání zdrojů v krátkodobém horizontu bez ohledu na dlouhodobé dopady na život-



ní funkce ekosystémů, na nichž závisí veškerý život. Nebezpečná ideologie neoklasické ekonomie nabízí ekonomické argumenty pro nahrazení diverzity monokulturou, čímž ospravedlňuje a strukturálně upevňuje konkurenci. Výsledná snaha o *úspory z rozsahu a konkurenční výhody* na globalizovaném trhu přímo podporuje erozi přírodní rezilience, která závisí na různých typech přebytku. Tento systém přináší prospěch vybrané menšině, ale na úkor většiny a vede k degradaci komunit a ekosystémů po celém světě.

Slova jako *přebytečný* a *přebytečnost* jsme si zvykli používat ve významu nadbytečnosti nebo zbytečnosti, ale v živých systémech jsou přebytky ve všech oblastech nesmírně důležité, protože pomáhají rovnoměrně rozložit důležité funkce v celém systému, a tím zvyšují jeho rezilienci. Pokud jsou životně důležité funkce rozděleny a decentralizovány (vykonávány současně v různých měřítkách napříč systémem), je mnohem těžší je narušit, než když jsou vykonávány v jednom velkém centralizovaném uzlu (tím se maximalizují úspory z rozsahu a efektivnosti, ale za cenu obětování rezilience a flexibility). K tomuto tématu se vrátíme v kapitole 2 a 4.

Oikos (οἶκος) znamená „dům“ nebo „domácnost“. Logos (λόγος) znamená „to, o čem se mluví“ nebo „vědění o něčem“. Úkolem ekologie je tedy hlouběji porozumět velké domácnosti tvořené životem, včetně participaci lidstva na ní. Spojení oikos a nomos (νόμος), což znamená „pravidlo“ nebo „zákon“, naznačuje, že úkolem ekonomie je stanovit vhodná pravidla pro správu domácnosti. Je zřejmé, že pravidla pro hospodaření se zdroji Země (ekonomika) by měla vycházet z hlubokého porozumění životadárným funkcím ekosystémů a Země. Příběh o nedostatku a konkurenci, který tvoří dogmatický základ dominantní ideologie ekonomie, vznikl dávno před vznikem ekologie. Má-li ekonomický systém sloužit nejen současným, ale i budoucím generacím, bude zapotřebí ho postavit na ekologickém porozumění, propojeních a vzájemných vazbách. Ekonomický systém, který jsme vyvinuli, je zcela v rozporu se základními principy dlouhodobého přežití jakéhokoli živého systému. Dobrou zprávou je, že jelikož jsme pravidla ekonomiky vymysleli my, můžeme je i změnit!

Ekologie se zabývá zdravým fungováním, neustálými změnami a adaptací ekosystémů a biosféry. Tato dynamika nepodléhá politickým debatám a kompromisům. Jde v ní o to, jak život vytváří podmínky prospěšné pro život. Na druhou stranu ekonomická pravidla našeho současné-



ho způsobu hospodaření jsou stoprocentně naším vlastním výtvořem. Z důvodu jejich zastaralosti a neadekvátnosti již není potřebné je brát vážně. Lze je opustit ve prospěch nových ekonomických systémů, které považují dlouhodobé přežití planetární domácnosti a ekologické poznání za lepší základ pro zdravé hospodaření, než nabízejí systémy současného sebedestruktivního a strukturálně nefunkčního systému. Navzdory tomu, co by si mnozí ekonomové přáli, ekonomie není věda! *Ve své současné nejhorší podobě se ekonomie stala nebezpečnou ideologií.*

Obviňování chybujících ekonomů nás ale z této situace nedostane. Všichni jsme na stejné lodi. Nezapomínejme, že ti, kdo určují pravidla systému, byli přímo či nepřímo najati námi a jsou placeni z našich daní. Možná jsme pozvali hudebníky, ale také jsme jim dovolili, aby určovali melodii a teď na ni tančíme, jako bychom neměli jinou možnost. Ale je možný i jiný typ ekonomiky, který se vyvíjí a studuje pod různými názvy, jako *nová ekonomika*,<sup>1</sup> *stabilní národní ekonomika* (např. Daly, 1991), *cirkulární ekonomika* (např. Boulding, 1966) nebo *ekologická ekonomika* (např. Costanza, 1991). Pokud přestaneme tančit podle neblahé melodie ekonomiky nedostatku a konkurence a začneme si kolektivně broukat melodii jinou, můžeme společně začít měnit způsob, jakým obýváme náš společný domov (planetu Zemi) tak, abychom již nepoškozovali zdraví a rezilienci systému podporujícího život, na němž jsme závislí. *Můžeme a musíme* vytvořit ekonomická pravidla, která nám umožní sdílet hojnost přírody a motivovat podniky a komunity k neustálé obnově základních zdrojů, na nichž jsme závislí.

Potřebujeme zahájit kulturně tvůrčí rozhovory o tom, jaké změny našeho současného ekonomického systému by mohly přinést zdravou a rozkvétající budoucnost pro naše komunity a *celé* lidstvo. Všichni jsme součástí a účastníky systémů, které jsme pomáhali spoluvytvářet (nebo jsme alespoň mlčky souhlasili s jejich udržováním). Nemá smysl obviňovat *ostatní*, nedostatky politických vůdců, chamtivé šéfy firem, neadekvátní zákony a předpisy nebo nedostatečné vzdělání, protože my všichni jsme přispěli a přispíváme k tomu, jak se věci dnes mají. Dokud se vědomě nerozhodneme jednat jako *kulturní tvůrci* (Ray a Anderson, 2000) sloužící rozkvétající budoucnosti pro současné i budoucí generace, všichni, kdo utrácíme své peníze, děláme svou práci, vzděláváme své

---

1 Pozn. autora: Pokud je text podtržen nebo pokud je uvedena hvězdička (\*), další informace jsou k dispozici na adrese [www.triarchypress.net/questions](http://www.triarchypress.net/questions).

děti, volíme své politické lídry a podílíme se na životě svých komunit, se stáváme spoluviníky udržování současného stavu. Změna začíná u nás! Začíná rozhovory s našimi sousedy, kolegy, přáteli a komunitami, klade-ním hlubších otázek a ochotou je žít:

- ? Jaký svět chceme zanechat našim dětem a dětem našich dětí?
- ? Proč stále vedeme válku proti sobě a proti přírodě?
- ? Proč dovolujeme, aby ekonomický systém, který již neslouží dlouhodobému přežití našeho druhu ani prospívání našich komunit, diktoval způsob, jakým podnikáme a jak se vzájemně propojujeme?
- ? Proč se necháváme našimi politickými lídry přesvědčovat, že vynakládání velké části našich státních rozpočtů na zbraně a přípravu na válku je nezbytné, když víme, že tyto peníze by mohly zajistit přístup k vodě, vzdělání, potravinám a důstojnému životu pro celé lidstvo, a tím odstranit základní příčiny válek a konfliktů?
- ? Jak můžeme uspokojit základní potřeby všech lidí a zároveň zajistit naši společnou budoucnost ochranou biodiverzity, stabilizací globálního klimatu a vytvořením prospívajících lidských kultur, které obnovují biologickou produktivitu planety?

Takové otázky nás vyzývají k tomu, abychom systematicky přemýšleli v delším časovém horizontu a místo spěchání k rychlým odpovědím a zázračným řešením věnovali pozornost vztahům a souvislostem. Podobné otázky stojí za novými způsoby uchopení ekonomiky, za spoluvytvářením různých aspektů nového Příběhu spolubytí a za přechodem k regenerativním kulturám. Zpochybněním nebezpečných ideologií, které nám již neslouží, učiníme první krok ke společnému otevření otázek, které by nám mohly pomoci žít ve fungujících alternativách. Podrobněji o tom pojednáme v kapitole 7.

## Čelit komplexnosti znamená spřátelit se s nejistotou a mnohoznačností

Kéž nás Bůh ochraňuje  
před jedinou vizí  
a Newtonovými mrákotami!

William Blake (1802)

Náš převládající způsob myšlení, založený na dualistických protikladech, nám brání vnímat základní jednotu světa kolem nás. Příroda téměř nikdy není černobílá; ve skutečnosti se v ní většinou setkáváme s různými odstíny šedé. Snažíme se nastolit jistotu definováním určitého způsobu vidění a omezením hranic daného systému. Výsledkem je iluze jistoty. To je velmi užitečný přístup. Newtonovská fyzika pomohla rozvinout různé prospěšné technologie i poté, co jsme již dávno pochopili, že je velice omezeným zobrazením podstaty přírodního světa. Jak řekl Werner Heisenberg: „To, co pozorujeme, není příroda sama o sobě, ale příroda vystavená našemu způsobu kladení otázek.“

Bylo by dobré kdybychom pochopili, že jakákoli perspektiva – bez ohledu na to, jaká věda nebo filozofie ji podporuje, bez ohledu na to, jak transdisciplinární a inkluzivní se snaží být, bez ohledu na to, jak moc ji podporuje výzkum – jakákoli perspektiva je pouze jedním z dílčích pohledů na základní komplexnost. Abychom se mohli spřátelit s nejistotou, je nutné vzdát se potřeby předpovědět a kontrolovat. Většina kauzálních vlivů v přírodě nemá lineární povahu ve smyslu účinků lineárně následujících působení příčiny. Vzhledem k radikálnímu vzájemnému propojování, systémovým interakcím a zpětným vazbám je přírodní kauzalita často spíše cirkulární. Účinky se stávají příčinami a příčiny jsou důsledky dynamiky jiných systémů.

V roce 2001, během magisterského studia jsem měl tu čest být v mém chápání komplexnosti mentorován profesorem Brianem Goodwinem, zakládajícím členem Institute for Complexity Studies v Santa Fe a mezinárodní autoritou v této oblasti. Brian mě naučil, že každý systém, který se skládá ze tří nebo více vzájemně se ovlivňujících proměnných, je vhodnější popsat pomocí nelineární matematiky a měl by být považován za komplexní dynamický systém. Jednou z charakteristických vlastností komplexních dynamických systémů je, že jsou v zásadě nepředpo-

věditelné a neovladatelné (mimo kontrolované laboratorní podmínky). Nejistota a pochybnosti jsou proto základními charakteristikami našeho života a světa přírody, včetně lidské kultury, společnosti a našich ekonomických systémů.

Brian tvrdil, že jelikož k přírodním, společenským nebo ekonomickým systémům je nejlépe přistupovat jako ke komplexním dynamickým systémům, můžeme konečně přestat s beznadějným hledáním způsobů, jak tyto systémy předpovědět a řídit. Nejsme *objektivní* pozorovatelé oddělení od těchto systémů, kteří se s nimi snaží účinně manipulovat – vždy jsme jejich účastníky. Naznačil, že poznatky vědy o komplexnosti nás vybízejí, abychom své postoje a cíle orientovali spíše na svoji optimální participaci na těchto systémech v pozici jejich subjektivních, spolutvůrčích činitelů. Naším cílem by mělo být lepší pochopení základní dynamiky těchto systémů, abychom podpořili vznik pozitivních nebo žádoucích vlastností, které se objevují díky kvalitě vztahů v systému a kvalitě informací, které systémem proudí. S nejistotou a pochybnostmi je třeba se spřátelit, protože se jich nelze zbavit.

Stejně jako se rozšiřuje okruh poznaného, uvědomujeme si stále více rozsah své vlastní nevědomosti. Musíme se smířit s tím, že znalosti a informace, ať už jsou jakkoli podrobné, zůstanou na naší cestě do budoucnosti jenom velmi nedostatečným a nejistým základem pro orientaci. Svě šance na úspěch zvýšíme, pokud budeme mít moudrost a pokoru, s nimiž se můžeme spřátelit s nejistotou a přijmout jak svou vlastní nevědomost, tak nejednoznačnost všeho kolem nás. Jistota často není možná. Jsme vyzýváni, abychom *žili hlouběji s otázkami*, věnovali pozornost různým perspektivám, moudrosti spojených myslí a neustále vedli vnitřní rozhovor o tom, zda jsme stále na správné cestě. Abychom ukončili válku, kterou vedeme sami se sebou a s planetou, jsme vybízeni k vytváření vztahů a k hlubšímu naslouchání.

Před více než 2 500 lety připomněl Periklés svým athénským spoluobčanům: „Budoucnost sice nemůžeme předpovědět, ale můžeme se na ni připravit.“ Na naší cestě za poznáním budou všechny odpovědi a řešení přinejlepším částečná a dočasná a totéž platí i pro naše úsilí o prospívající regenerativní kultury. Opakovaným kladením vhodných usměrňujících otázek a rozhovory o naší společné budoucnosti ve všech komunitách, jichž jsme součástí, bychom však mohli najít soubor vzorců a návodů, s jejichž pomocí vytvoříme takovou formu kultury, která bude schopna

inovací a systémového učení. Společné prožívání otázek je neúčinnějším způsobem, jak se připravit na nejistou budoucnost.

Tato kniha je mým subjektivním zkoumáním otázek, které by nám mohly pomoci zmapovat cestu k inkluzivnější, mírumilovnější a udržitelnější budoucnosti. Zkoumá, jak tyto otázky mohou katalyzovat systémové inovace, které by nám mohly pomoci vytvořit regenerativní kultury dříve, než nezamýšlené vedlejší účinky našeho současného způsobu života způsobí předčasné vyhynutí našeho druhu a s ním i rozmanitosti života na této planetě. Jednou z důležitých otázek, kterou je třeba žít při testování hranic našeho vlastního poznání a vytváření přátelského vztahu s nejistotou a nejednoznačností, je:

- ? Které kulturní, sociální a technologické inovace nám pomohou změnit lidskou činnost a život z erozivního a destruktivního vztahu k planetě na vztah podporující regeneraci?

Moje vlastní praxe *žití otázkami* byla obohacena mnoha různými vůdčími osobnostmi v myšlení a jednání, které byly mými učiteli a inspirátory. Patří mezi ně i moji kolegové z International Futures Forum (IFF). V knize *Ten Things to Do in a Conceptual Emergency* ředitel IFF Graham Leicester a zakládající členka Maureen O'Haraová (2009) navrhují způsob hledání systémové odpovědi, které nás přivádějí k těmto otázkám:

- ? Jak pomocí designu umožnit přechod do nového světa?
- ? Jaké další světonázory by mohly pomoci k moudré odpovědi?
- ? Co nás může naučit opuštění mýtu kontroly?
- ? Co nás může naučit opakovaná reflexe současnosti?
- ? Co nás může naučit hlubší důvěra v naši subjektivní zkušenost?
- ? Co nás může naučit *pohled hledící daleko kupředu?*

- ? Jak by vypadalo konání založené na hlubokém porozumění?
- ? Jaké nové typy organizační integrity bychom měli vytvářet a podporovat?
- ? Jak můžeme praktikovat sociální akupunkturu?
- ? Jak udržovat síť naděje?

Myšlenka *organizační integrity* odkazuje na výzvu spojenou s rozpuštěním tradičních hranic kolem organizací v důsledku rostoucího důrazu na spolupráci (aliance, sítě, partnerství a outsourcing). Od samostatných organizací a firem přecházíme k propojeným ekosystémům spolupráce, které firmy a organizace spojují do vzájemně výhodných partnerství.

Termín *sociální akupunktura* označuje katalytický systémový účinek, který mohou mít v systémech různé velikosti a komplexnosti dobře cílené, kreativně navržené intervence malého rozsahu. Obrazně řečeno, umístění jehly systémové změny na správné místo a na správný kulturní meridián může odblokovat zadržovanou energii a katalyzovat transformivní sociální a kulturní změnu.

## Péče o Zemi znamená péči o sebe a svou komunitu

Když si uvědomíme mezisystémové vztahy, na nichž závisí naše přežití, péče o Zemi a společnou budoucnost života na ní přestane vyžadovat nějakou formu duchovně motivovaného altruismu. Motivací pro inteligentní a uvědomělé lidi k tomu, aby se aktivně podíleli na proměně společnosti se může jednoduše stát určitá forma osvíceného sebezájmu. Když se o druhé (lidi a jiné druhy) začneme starat stejným způsobem, jako se staráme sami o sebe, začneme si uvědomovat, že zkušenost odděleného *Já* je velmi omezující perspektivou a že jsme ve skutečnosti vztahové bytosti žijící ve světě, v němž se vše ovlivňuje navzájem. Pečovat o sebe v takovém kontextu znamená pečovat o druhé. Jsme prostě neoddelitelní od celku – jsme nedílnými účastníky i projevy života.

Způsob, jak pečovat o sebe a své rodiny, způsob, jak udržet tuto i budoucí generace lidských bytostí, *je spojen s péčí o život jako celek. Ať už*

vycházíme z duchovních nauk, nebo z přirozeného spojení s posvátnem, vnášení stále hlubšího smyslu do tohoto chápání je věcí naší volby, nikoli požadavku. Všechny duchovní tradice a posvátné texty světa se ze své podstaty zaměřují na otázku správných vztahů mezi sebou a světem. Cesta k odzbrojení náboženského fanatismu a separatismu by proto mohla vést přes oživení těchto moudrých tradic a prozkoumání jejich společného poselství. Naše budoucnost závisí na zdraví ekosystémů. Zdraví biosféry a budoucnost lidstva jsou neoddělitelné. Albert Einstein viděl výzvu, které čelíme, již před více než šedesáti lety:

Lidská bytost je součástí celku, kterému říkáme *univerzum*, součástí vymezenou časem a prostorem. V důsledku určitého optického klamu svého vědomí prožívá člověk sám sebe, své myšlenky a pocity jako něco odděleného od zbytku. Tato iluze je pro nás jakýmsi vězením, neboť naše prožívání omezuje na osobní touhy a náklonnost k několika nejbližším osobám. *Naším úkolem je osvobodit se z tohoto vězení a rozšířit okruh soucitu na všechny živé tvory a celou přírodu [...].*

Albert Einstein (1950)

Einstein chápal, jaká omezení na sebe klademe způsobem, jakým myslíme. Ten totiž určuje, na *co* se zaměřujeme a *jak* vidíme svět. Chtěl, abychom se ptali, kdo jsme a jaký je náš vztah ke všemu živému a k celému vesmíru. Einstein nás vyzýval, abychom prozkoumali celostnější perspektivu, holistické myšlení a integrativní vědomí, která uznávají intimitu našeho participativního spojení s univerzem. To je vnímáno jako živý a neustále se proměňující celek projevující se jako energie, hmota a vědomí. Hmota a vědomí, hmota a život, hmota a mysl, hmota a duše nejsou z tohoto pohledu něčím odděleným, naopak, jsou to vzájemně propletené aspekty systému založeného na vzájemném propojení.

Protože perspektiva, podle níž jsme schopni něco dokázat pouze na základě objektivních dat a výzkumu, je sama o sobě součástí Příběhu oddělenosti, nemůžeme očekávat, že nám naše vědecká metodologie poskytne nezvratný důkaz těchto tvrzení. Můžeme však vstoupit do prostoru mezi příběhy a uznat platnost různých způsobů poznání, přičemž neodmítneme ani redukcionistickou vědeckou, ani participativní holistickou perspektivu. Pokud dokážeme pozastavit soudy založené na dogmatických tendencích našeho dominantního světonázoru a jsme ochotni



otevřít se prožívání reality novými způsoby, toto jsou některé provokativní otázky, které můžeme svým životem prozkoumat:

? Co když je primární vědomí, nikoliv hmota?

? Co když nejúžasnější evoluční novinkou našeho druhu a *smyslem* naší existence je to, že skrze nás může neustále se měnící celek (univerzum) vědomě poznávat sám sebe?

Jak T. S. Eliot ve své básni *Little Gidding* napsal: „Nepřestaneme bádát a na konci všeho svého bádání dospějeme na místo, kde jsme začali, a poprvé ho budeme moci skutečně poznat.“ Jsme tedy hodni trvalého udržení? Život na Zemi bude pokračovat i bez nás. Nestane se ale Země bez druhu schopného rozjímat nad zázrakem vývoje života a obdivovat krásu této vzácné planety ochuzeným místem? Musíme být k sobě upřímní. I když zasvětime svůj život vytváření regenerativních kultur a udržitelnější budoucnosti, nebudeme *zachraňovat planetu ani život na Zemi*. Planeta a život na ní budou pokračovat ve své cestě ještě dlouho poté, co náš druh naplní svůj téměř nevyhnutelný osud, kterým je vyhynutí. Nemusíme však svůj vlastní zánik aktivně urychlovat, jak to s rostoucím úsilím a efektivitou děláme již od industriální revoluce.

? Neudělali bychom lépe, kdybychom se o všechen život a planetární systém podporující život starali tak, aby náš relativně mladý druh dostal příležitost dožít se své vlastní zralosti a moudrosti?

Uvědomte si, jakou kreativitu a krásu jsme již dokázali vyjádřit prostřednictvím našich rozmanitých kultur, jejich umění, vědy, literatury, hudby, příběhů a kulturních tradic. Lidstvo již prostřednictvím svého nitra vytvořilo mnoho obrazů těch nejvyšších hodnot. Nejste také zvědaví, čeho by náš druh mohl být schopen, kdybychom „rozšířili okruh svého soucitu tak, aby zahrnoval všechny živé tvory a celou přírodu“?

Když se staráme o Zemi a vše živé, staráme se také o sebe. Přijetím vlastní přirozenosti jako projevu přírody se lidstvo může stát vědomou uzdravující silou. Uvědomíme-li si hranice svého vlastního poznání, můžeme začít pokorně přispívat k rozkvětu života namísto jeho zraňování.



Překonat bolest a izolaci způsobenou Příběhem oddělenosti znamená naučit se milovat sebe sama, abychom mohli více milovat život. Společným vytvářením regenerativních kultur zachraňujeme náš druh před brzkým tragickým vyhynutím. Dejme našemu mladému druhu příležitost naplnit jeho úžasný potenciál! Jen si představte, jakou krásu bychom mohli společně vytvořit. Udělejme to pro život! Udělejme to pro krásu! A především: udělejme to s láskou, pokorou, soucitem a vděčností!

## Probudte se a zjistěte, že jste očima světa

*Teorie poznání* Santiago, jejímiž průkopníky jsou chilští biologové a neurovědci Humberto Maturana a Francisco Varela, nabízí vědecký způsob, jak porozumět procesu, v němž se živé systémy zapojují do *autopoietické* sebetvorby. Jeho jádrem je rozvoj vztahů, které umožňují jasně rozlišit vlastní identitu, ale neztratit základní propojení s prostředím.

Akt *strukturálního párování* – neboli bytí ve vztahu k ostatním – umožňuje živým systémům ve vztahu k jejich prostředí definovat jejich autonomii a zároveň udržovat propojenost. Důležité je, že prostředí, které je definováno počátečním aktem rozlišení mezi *sebou* a *jiným*, vyvolává v živém systému změny, které systém sám využívá k vyvolání dalších změn. Maturana a Varela tvrdí, že se v podstatě jedná o akt poznání (který nevyžaduje nervový systém, a je tedy možný u všech forem života). Poznání není reprezentací nezávisle existujícího světa, ale spíše aktem vytváření světa prostřednictvím životních procesů zaměřených na *vytváření vztahů*. Poznávání je z tohoto hlediska základním životním procesem.

V knize *The Tree of Knowledge (Strom poznání)* Maturana a Varela naznačují, že když začneme chápat, jak poznáváme, uvědomíme si také, že „svět, který každý vnímá, není objektivní svět oddělený a nezávislý na nás, ale svět, který neustále spoluvytváříme se všemi ostatními“. Svět, jak ho známe, vzniká ze způsobu, jakým vytváříme vztahy k sobě navzájem a k širším přírodním procesům. To vedlo Maturanu a Varelu ke zřejmému závěru, že „svět bude jiný pouze tehdy, když budeme jinak žít“ (Maturana a Varela, 1987, s. 245). V knize *Biology of Love (Biologie lásky)* Maturana píše:

Láska je náš přirozený stav a její odmítnutí vyžaduje veškeré naše racionální úsilí, jehož smysl je však sporný, protože život v lásce je mno-

hem lepší než život v agresí. Lásce se nemusíme učit, můžeme si ji nechat líbit, nebo ji můžeme odmítat, ale nemusíme se jí učit, protože je naší biologickou přirozeností a jediným základem nezbytným pro zachování naší lidské existence i našeho prospívání.

Humberto Maturana a Gerda Verden-Zollerová (1996)

Je naše schopnost milovat tím, co dělá lidstvo hodno udržení? Nejsme vrcholem evoluce, ale účastníky jejích procesů – vědomými účastníky, kteří jsou schopni sebereflexe. Vědomí se učíme chápat teprve postupně a v průběhu tohoto procesu si uvědomujeme svou důvěrnou sounáležitost a provázanost se vším, co existuje. Každá živá bytost svým jedinečným způsobem odráží celek vyvíjejícího se univerza. Některé teorie vědomí naznačují, že sebeuvědomění a sebereflexe jsou schopni pouze lidé. Nevíme o žádném jiném živočišném druhu, který by psaním básní nebo skládáním hudby dokázal vyjádřit sjednocující cit, jemuž říkáme láska, ale zároveň nevíme, jak sekvojovec vnímá střídání ročních období nebo jak tučňák císařský subjektivně prožívá první sluneční paprsky po antarktické zimě. Nestojí ale za to udržet druh, který si takové otázky dokáže klást? Láska a empatie rozšiřují okruh našeho soucitu.

Vývoj vědomí je spojen s procesem osobní transformace, kterou může během svého života prožít každý z nás, ale je to také cesta, po které na kolektivní úrovni kráčíme my všichni. Jsme na cestě směřující od *původní participativní účasti* domorodých kmenů, které ve všem vnímaly živé a smysluplné vztahy, k *oddělení Já a světa* (kultura a příroda), které nám přineslo osvícenství, analytické myšlení a nesčetné výhody vědy a techniky. Další krok vede k novému druhu *vrcholné participace* (Owen Barfield, 1988, s. 133–134), která je syntézou obou těchto perspektiv. Jsme nedílnou součástí přírody a vyvinuli jsme se k sebereflexivnímu vědomí a svobodné vůli, což nám dává možnost podílet se na životních procesech destruktivním nebo kreativně podpůrným (regenerativním) způsobem.

### **Vytváření regenerativních kultur**

V sázce není nic menšího než budoucnost našeho druhu, velká část diverzity života a neustálý vývoj vědomí. Pokud dosáhneme tohoto *významného skoku* (Graves, 1974) v lidském sebeuvědomění, budeme mít před sebou skutečně regenerativní, kooperativní, spravedlivou a mírumilovnou lidskou civilizaci, která bude rozkvétat a prosperovat ve všech

svých kulturních a uměleckých projevech a zároveň bude na lokální i globální úrovni sloužit k obnově ekosystémů a zvyšování jejich rezilience. To nejlepší z naší hudby, umění, poezie a technologie bude elegantním vyjádřením symbiotické jednoty mezi přírodou a kulturou. *Příběh univerza* se pro nás může odrážet i jako náš vlastní příběh, příběh evoluce života. Individuálně i kolektivně se probouzíme, abychom zjistili, že svět prostřednictvím našich očí a našich srdcí poznává a miluje sám sebe. Jakou kulturu vytvoříme, aby vyjadřovala tuto moudrost? Vědomí našeho *spolubytí* se světem nám připomíná naše spojení se vším živým, které odráží naši skutečnou podstatu. Jsme vědomé vztahové bytosti a láska k životu je naším přirozeným stavem.

Evoluční biolog E. O. Wilson (1986), inspirován psychologem Erichem Frommem (1956), vyslovil myšlenku, že lidé mají jako projevy životního procesu vrozenou tendenci pociťovat mimořádnou přitažlivost ke všemu živému. Tuto vlastnost nazval *biofilie*. Hnutí *hlubinné ekologie* iniciované norským filozofem Arne Næssem (1988) naše vlastní Já, ve kterém se zrcadlí vztahová propojenost s širším společenstvím života, označuje jako naše *ekologické Já* a v této konceptualizované identitě spatřuje základ pro autenticky odpovědné jednání.

Rodí se svět postavený na vztazích ke všem zdánlivě odděleným prvkům, bez nichž bychom nemohli skutečně existovat. Jak jsme viděli, teorie poznání Santiago mění dualistické kategorie, jako je *Já* a *svět*, v polaritu vzájemně propojených částí celku. Jak řekl můj další vážený učitel a přítel Satish Kumar – redaktor časopisu *Resurgence* a spoluzakladatel Schumacher College: „Jsi, tedy jsem“ (2002). Nebo slovy písně Grateful Dead: „Probudte se, abyste zjistili, že jste očima světa!“

Regenerativní kultury osobní rozvoj a vývoj vědomí zcela přirozeně urychlují. Když překonáme ochromující, strachem poháněný cyklus oddělenosti, nedostatku a boje o kontrolu a moc, můžeme začít rozvíjet soucitné, empatické a kooperativní kultury tvořivosti a sdílené hojnosti inspirované biofilii – naší vrozenou láskou ke všemu živému. Příběh oddělení od zbytku života a odcizení od moudrosti přírody začíná ustupovat příběhu, který oslavuje naše spojení se světem jako podstatu našeho bytí. Naše subjektivní vědomí transformujícího se celku je sice stále ještě dosti omezené, ale zároveň je důležitým odrazem skutečnosti, že tento celek poznává sám sebe skrze *nás* všechny a skrze *náš* vlastní proces sebepoznávání. Společným prožíváním otázek se můžeme naučit oceňovat

a chápat více vzájemně se doplňujících perspektiv umožňujících plnější participaci na tomto celku.

Většina dosavadních poznatků o zdravém vývoji lidského vědomí a osobním rozvoji (např. Graves, 1974; Wilber, 2001) naznačuje, že celostní i planetární vědomí a plné uvědomění si toho, že člověk vnímá bohatství světa do té míry, do jaké vnímá bohatství své vlastní psychiky, je projevem vývoje, nikoli něčím vrozeným. Proto je třeba ocenit všechny současné i minulé stavy a stupně vědomí (viz Combs, 2002 a 2009), neboť jsou jak odrazovými můstky osobního vývoje jednotlivců, tak projevy vývoje vědomí našeho druhu.

Regenerativní kultury jsou schopny usnadnit zdravý osobní rozvoj člověka od egocentrického, sociocentrického a druhově orientovaného pohledu na sebe sama k pohledu biocentrickému a kosmocentrickému. To však znamená věnovat přímou pozornost tomu, jak náš kulturní a vzdělávací systém formuje náš pohled na svět a hodnotový systém. Prostřednictvím podpůrných komunitních procesů a kontinuálního dialogu, který je veden spíše otázkami než odpověďmi, je třeba podporovat celoživotní učení a osobní rozvoj. Abychom společně vytvořili nový civilizační příběh, musíme tyto otázky prožívat individuálně i kolektivně. Vzhledem k tomu, že rostoucí krize, kterým čelíme, vytvářejí atmosféru zrychlené transformace, kdy změna již není možností, ale nevyhnutelným důsledkem našeho kolektivního jednání, jsme vyzýváni především k tomu, abychom opustili typ myšlení, který působí jako zdroj těchto krizí. Tímto způsobem projdeme na úrovni celého našeho druhu iniciačním přechodovým rituálem, který nám přinese nový a zralejší pohled na naši blízkost s veškerým životem a na naši odpovědnost za všechny projevy života. *Vracíme se domů* (Kelly, 2010).

Jakmile vstoupíme do *planetární éry*, jedinou životaschopnou budoucností pro nás bude vytvoření mnoha různých regenerativních kultur, kooperativně sjednocených v regenerativní civilizaci. Tváří v tvář komplexnosti, nevědomosti a neustálým změnám je naší společnou výzvou vytvořit kulturu schopnou neustálého učení. Máme obrovskou příležitost dát vzniknout lidské kultuře, která je dostatečně vyspělá, aby pochopila, že život vytváří podmínky příznivé pro život ve všech jeho formách. *Můžeme společně vytvořit svět, který přinese možnosti naplnění celému lidstvu i všemu živému.* Naše kulturní projevy mohou být branou k hlubokému pochopení, že *jsme očima světa.*

## Způsoby poznávání: oddělenost a participace

Richard Tarnas z California Institute of Integral Studies ve své pozoruhodně obsáhlé a zasvěcené knize *The Passion of the Western Mind* (1993, ve slovenštině 2015, v češtině 2023) zkoumá, jak se naše vnímání přírody a náš vztah k ní proměňoval od dob klasického Řecka přes středověk a scholastiku, renesanci a vědeckou revoluci až po současnost.

Tarnas upozornil, že: „Ačkoli karteziánsko-kantovská epistemologická pozice byla dominantním paradigmatem moderního myšlení, nebyla zdaleka jediným, neboť právě v době, kdy osvícenství dosáhlo svého filozofického vrcholu v Kantovi, se začala objevovat radikálně odlišná epistemologická perspektiva – nejprve viditelná u Goetheho v jeho studiu přírodních forem a pak rozpracovaná do nových podob Schillerem, Schellingem, Hegelem, Coleridgem a Emersonem, aby ji ve 20. století jasně formuloval Rudolf Steiner. Každý z těchto myslitelů vnesl do této rozvíjející se perspektivy své vlastní poznatky, ale všichni sdíleli hluboké přesvědčení, že vztah lidské mysli ke světu není v konečném důsledku dualistický, ale participativní“ (Tarnas, 2023, s. 413).

Tento alternativní způsob poznání není v rozporu s kantovskou epistemologií, ale spíše ji přesahuje a zahrnuje do širší a subtilnější perspektivy. Uznává Kantův kritický pohled, podle něhož je veškeré poznání přírody či světa v konečném smyslu podmíněno subjektivními principy. Avšak „namísto toho, aby tyto principy považovala za vrozené výlučně oddělenému lidskému subjektu, a tedy za ontologicky nezakotvené ve světě nezávislém na lidském poznání, zastávala tato participativní koncepce názor, že tyto subjektivní principy jsou ve skutečnosti výrazem bytí světa samotného a že lidská mysl je orgánem procesu sebeodhalování tohoto světa (ibidem, s. 413). Tarnas vysvětluje:

Základní povaha reality v takovém pojetí není oddělená, uzavřená, samostatná, navenek „objektivně“ pozorovatelná lidskou myslí. Spíše jde o to, že pravda skrytá v přírodě může být odhalena pouze za aktivní účasti lidské mysli. Přirozená realita není výlučně fenomenální a není oddělená a zároveň objektivní, naopak je něčím, co vstupuje do reality pouze prostřednictvím samotného poznávacího aktu člověka. Příroda se stává srozumitelnou sama sobě prostřednictvím lidského myšlení. Příroda chápaná z tohoto pohledu prostupuje vším

a sama lidská mysl je v celé své plnosti jen jedním z projevů esenciálního bytí přírody.

Richard Tarnas (2023, s. 414)

Tarnas zdůrazňuje, že tato participativní epistemologie, kterou různými způsoby rozvíjeli Goethe, Hegel, Steiner a další, by neměla být chápána jako regrese do naivní *participation mystique*. Jde spíše o způsob poznávání, který lze chápat jako dialektickou syntézu dlouhého vývoje počínaje prvotním nediferencovaným vědomím a kouzelným světem prvních lidí, kde bylo vše vnímáno jako posvátné a živé, až po dualistické oddělení mezi Já a světem, myslí a tělem, lidstvem a přírodou a jeho překonání prostřednictvím participativního pohledu na svět. Ten plně zahrnuje paradox žité zkušenosti (zdánlivého) odloučení od přírody a zároveň hluboce prožívaného spolubytí s celým přírodním světem.

Na bytostné úrovni jsme autonomními jedinci a zároveň integrální součástí emergujícího celku. Tato participativní epistemologie „zahrnuje postmoderní chápání poznání a zároveň ho dalece přesahuje. Interpretací a tvůrčí charakter lidského poznání je zde plně uznán, ale intimní, všeprostupující vztah přírody k člověku a jeho myslí umožňuje zcela překonat důsledky kantovského epistemologického oddělení“ (ibidem, s. 414).

Mnohost a diverzitu můžeme ocenit a oslavit, aniž bychom se ocitli v pasti oddělení, které s sebou Příběh oddělenosti přináší. Kvality definující jedinečnost jakéhokoli jevu nebo procesu vyvstávají, když pozorující Já přijme určitou perspektivu, skrze kterou přistupuje ke světu. Vnímaná oddělenost je výsledkem určitého způsobu vidění, ale svět sám tím nepřestává být celistvý. Vše je projevem jednotného, živého, neustále se vyvíjejícího vědomého procesu, který můžeme pojmenovat jako Příroda, Vesmír, Bůh, Absolutno, Celek nebo *Jedno*. Mimo tento proces v prostoru a čase nic neexistuje, neboť prostor i čas vznikly pouze participací na tomto procesu.

Nato, aby se *Jedno* mohlo plně poznat, muselo prostřednictvím své vlastní diferenciací získat perspektivu sebe sama. Právě toto *prvotní rozlišení* vytváří možnost zkušenosti a participace. *Subjektivně* prožívanou iluzi své oddělenosti vytváříme tím, že se vztahujeme k různým dílčím aspektům procesu sjednocování, které se v našem vědomí objevují v podobě rozlišených *objektů* naší zkušenosti. Právě to, že jsme schopni zku-

šenostně prožívat přírodu, je důkazem, že jsme její součástí, nikoli něčím odděleným.

Vnímání oddělenosti a zkušenost vlastního Já a světa – subjektu a objektu – jsou důležitými emergentními vlastnostmi naší participace *na* Jednu, do které také vstupujeme *jako* Jedno. Oceňovat a oslavovat mnohost a rozmanitost jako projevy naší hluboké jednoty se můžeme začít učit právě tím, že přijmeme zdánlivý paradox, podle něhož je důkazem naší *propojenosti* právě zkušenost naší oddělenosti.

Klid a spočinutí můžeme nalézt v jistotě, že přes všechnu svou snahu někam se dostat a vašeň spoluvytvářet rozmanité regenerativní kultury jsme právě tam, kde máme být – v neustále se proměňujícím *tady a ted'*. Stupeň rozvoje našeho vědomí ovlivňuje to, jak tyto okamžiky vnímáme. Náš kolektivně sdílený civilizační příběh o tom, kdo jsme a jakou chceme budoucnost, rozhoduje o tom, jaká budoucnost se objeví.

Francouzský spisovatel Marcel Proust nám připomněl, že „pravá cesta objevování nespočívá v objevování nových území, ale v tom, že se díváme novými očima“. Cesta k regenerativním kulturám spočívá v přijetí celé přírody jako hlubinného základu našeho bytí – v pohledu na sebe sama a na všechno ostatní novými očima. Pokud se nám něco takového podaří, budeme schopni vyjádřit svou zkušenost tohoto nového důvěrného spojení s univerzem a přírodou neuvěřitelným množstvím nádherně bohatých a tvůrčích způsobů.

*Protože tou nejhlubší touhou západní mysli je snaha o sjednocení se základem svého vlastního bytí. Hlavním impulsem, který poháněl západní mužskou mysl, byla nejen její dialektická snaha o vlastní sebeuvědomění a autonomii, ale nakonec také o sblížení s velkým ženským principem života, a tedy o znovuoživení jednoty s celkem, s tajemstvím života, s přírodou, s duší.*

(ibidem, s. 422)

Jasný intelekt, který je hlavní hnací silou rozvoje vědy a techniky, snaha o *lepší svět* a hluboce pocítovaná propojenost s celým životem nejsou nutně neslučitelné. Setkal jsem se s mnoha ženami a muži, kteří na své cestě kulturních tvůrců sloužících přírodě dokázali *jako* příroda integrovat dary srdce a rozumu – v pokoře, tvůrčí genialitě a plni prožitku propojení s celým životem.

Naše cesta do budoucnosti je cestou syntézy. Stejně jako je naše zku-



šenost odděleného Já tím, co Einstein označil jako „druh optického klamu našeho vědomí“, je i naše zkušenost času ze své podstaty iluzorní. Vede nás k tomu, abychom přechod k regenerativním kulturám prožívali nikoli jako procitnutí v bodu, v němž se právě nacházíme, ale jako cestu časem, na níž můžeme společným žitím otázek tvořit nový svět.

## *Proč bude vést co a jak*

Od rozptylování jsme rozptylováni rozptylováním,  
plní radovánek, ale beze smyslu.

Thomas S. Eliot (1943)

Simon Sinek v knize *Start with Why* (2011) vysvětluje, jak Martin Luther King Jr., Mahátma Gándhí a Nelson Mandela dokázali nenásilnou formou vést rozsáhlé kulturní změny. Všichni měli společné to, že jejich vize začínala u otázky *proč* a od ní se přes otázku *jak* dostávali k otázce *co*. Inspirační lídři začínají tím, v co věří, a svůj pohled na svět a motivaci sdělují velmi transparentně směrem ven. Sinek tvrdí, že hodnoty, které řídí naše chování, a systémy a procesy, které zavádíme, lze definovat až poté, co máme jasno v tom, *proč*. *Proč* určuje, *jak* se vize promítne do konání. Stručně řečeno, *proč* nabízí účel, důvod nebo přesvědčení; *jak* vyjadřuje hodnoty, které řídí naše jednání, a *co* je spojeno s výsledkem všech našich snah. Guru designu Tim Brown, generální ředitel společnosti IDEO, v knize *Change by Design* píše: „Neptejte se *co?* ale *proč?* Ptát se *proč?* je příležitostí k přeformulování problému, k novému uchopení omezení a k otevření pole pro inovativnější odpověď. [...] Není nic více frustrujícího než přijít se správnou odpovědí na špatnou otázku“ (2009, s. 236–237). Warren Berger nám připomíná sílu kladení otázek a vybízí nás, abychom kladli *krásné otázky*. Umění klást krásné otázky je založeno na (i) zpochybňování běžně přijímaných předpokladů, (ii) zkoumání věcí, které jsou běžně považovány za samozřejmé, a (iii) přemýšlení o nových možnostech (Berger, 2014).

*Společné žití otázkami* začíná častým kladením otázek sobě i druhým: Klademe si správné otázky? Které otázky nám pomohou činit moudřejší rozhodnutí? Co kdybychom dělali věci jinak? Na čem je založen náš současný pohled? Odpovíme-li si na otázku „Proč si lidský druh zaslouží být udržen?“ neodarwinisticky, tedy nějak ve smyslu: „Jste nejinteligentnější



a nejkonzekvenčnější druh, a proto bychom měli i nadále využívat přírodu ve svůj prospěch," je pravděpodobné, že nebudeme schopni včas najít odpovědi na klimatické změny a degradaci ekosystémů. Výsledkem bude pouze prohlubující se ekologická, sociální a ekonomická krize. Naše budoucnost však bude zcela jiná, pokud na tuto otázku odpovíme tímto způsobem: „Jsme spoluvůdčími účastníky 14 miliard let starého procesu, kterým si univerzum stále víc uvědomuje sebe sama. Jsme klíčovým druhem schopným vytvářet podmínky podporující zdraví lidí, ekosystémů a planety. Jsme schopni rozvíjet rezilienci, přizpůsobivost, transformovatelnost a vitalitu veškerého života. Jsme starostlivé bytosti plné soucitu, schopné milovat a vyjadřovat tuto sjednocující emoci prostřednictvím poezie, hudby a umění. Stejně jako všechny ostatní druhy jsme darem života pro život, vytváříme smysl tím, že existujeme *ve* vztahu a *skrze* vztah.

V rozhovoru, který jsem měl s profesorem Davidem Orrem v roce 2006, přišel David s myšlenkou, že než se začneme zabývat tím, jak lidstvo udržet, musíme se ptát, *proč* stojí za to ho udržet (viz úvod). Byla to jeho reakce na otázku, kterou jsem mu položil ohledně role spirituality v kulturní transformaci a přechodu, který nás čeká. David začal takto:

Není pochyb o tom, že lidé jsou spirituální bytosti. Otázkou je, zda je naše spiritualita autentická. Spiritualitou doslova překypujeme. Jsme bytosti hledající smysl, a pokud má fotbal v mém životě nejvyšší smysl, udělám z fotbalu své náboženství a to dá mému životu směr. Dá mému životu smysl, gravitaci a orientaci. Nebude to ale dobré náboženství. Stejně tak bych mohl učinit svým náboženstvím environmentalismus. To ale také není moc dobré náboženství. Nemůžeme si pomoci, prostě si z něčeho musíme udělat systém víry a můžete se ptát, proč tomu tak je. Začíná to už u prvních jeskynních maleb. Je to součást lidstva. Jakmile dokážeme identifikovat lidský druh, vidíme, že se snaží zjistit: Co to znamená? Kde se nacházíme? Kdo jsme? Jak jsme se sem dostali? Vidíme, jak si klademe tyto otázky. Objevují se v rané filozofii, v raném umění. To je to, co znamená být člověkem.

David Orr, osobní komentář (2006)

Zdůraznil, že ptát se „Proč bychom měli lidstvo udržet?“ není prázdnou řečnickou otázkou a ve skutečnosti nás to vede k samému jádru spirituality. Co je naším dluhem? Jaké jsou naše povinnosti? Co dlužíme vzdálené budoucnosti? Co dlužíme dávné minulosti? Co pro nás zna-

mená být správci nebo opatrovateli? Nalezení odpovědí na všechny tyto otázky nám může pomoci znovu zasadit naši existenci do kontextu smysluplného univerza, s nímž jsme spojeni poutem spolubytí. Navzdory jakýmkoli náboženským dogmatům či vyznáním, navzdory všem našim rozdílům, právě ve spolubytí se vším živým jsme schopni nacházet a rozvíjet prostor spojení. Budoucnost našeho druhu závisí právě na tomto prostoru spojení, do kterého vstupujeme jako lidstvo, jako příroda, jako výraz živého, neustále se měnícího celku schopného sebereflexe.

Příběh spolubytí by mohly v různých formách vyjádřit všechny náboženské skupiny světa a vůbec by při tom nemusely protičelit svým fundamentálním posvátným písmům. Jádrem spirituality a kořenem všech náboženství je proces hledání smyslu ve vztahu mezi naším nejniternějším nitrem a nekonečnem. V knize *Lamps of Fire – The Spirit of Religion* nabízí Juan Mascaró syntézu duchovní podstaty náboženství prostřednictvím vybraných pasáží z hinduismu, buddhismu, džinismu, taoismu, konfucianismu, šintoismu, judaismu, křesťanství, islámu a sikhismu. Mascaró věřil ve schopnost hlubinného humanismu sjednotit lidstvo navzdory jeho rozdílům (Východ a Západ, Sever a Jih) a nabídl svou knihu v naději, že se stane „světlem v hluboké tmě a útočištěm v bouři“ (1961, s. 9–11).

Tváří v tvář náboženskému fundamentalismu, který podněcuje zločiny proti lidskosti, a stále naléhavějším varováním vědecké komunity, že jsme nebezpečně překročili hranice planety a čelíme katastrofickým změnám klimatu, musí lidstvo najít společnou základnu umožňující koordinovanou spolupráci. Zároveň musíme najít vyšší společný smysl a hodnoty, abychom všichni věděli, *proč* jsme v tom společně a *proč* stojí za to překonat a přijmout všechny naše rozdíly v zájmu společné vize *vzájemného prospívání*.

## Spiritualita, duše a samota v přírodě

V prosinci 2014 výzkumné centrum Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufacture and Commerce (RSA) zveřejnilo zprávu ze dvou let diskusí o tom, proč je zapotřebí, aby spiritualita ve veřejném prostoru hrála větší roli. Zpráva uvádí, že „hlavní duchovní příkázání má v podstatě zkušenostní povahu a je spojeno se snahou o sebepoznání v té nejvyšší možné míře. Pro mnohé to znamená začít vidět za hranice vlastního ega a uznat, že jsou součástí celku nebo alespoň něčeho, co je přesahu-

je“ (Rowson, 2014). Zpráva odkazuje na epidemii osamělosti spojenou se životem ve velkých městech: „Všichni jsme obklopeni cizími lidmi, kteří by se tak snadno mohli stát našimi přáteli, a přesto se zdá, že nám chybí kulturní podpora nejen pro navázání kontaktu (nahrazeného opiem kyberprostoru), ale také pro hlubokou empatii a péči“ (ibidem, s. 7). Ve snaze léčit příčiny, nikoliv symptomy, zpráva doporučuje, aby „spiritualita hrála ve veřejné sféře větší roli, neboť zdůrazňuje význam osobnostní, sociální a politické transformace“ (ibidem, s. 8). Klade si také tuto důležitou otázku: „Jak můžeme mluvit o spiritualitě způsobem, který nám pomůže pochopit, jak nejlépe žít?“

Vycházejíce z postřehu Martina Luthera Kinga, že „moc bez lásky je bezohledná a hrubá a láska bez moci je sentimentální a anemická“ a že „právě tento střet nemorální moci s bezmocnou morálkou představuje hlavní krizi naší doby“ (viz také Kahane, 2010), vyzývá zpráva k duchovní praxi ponoření se „do hlubokého zdroje vlastní moci a lásky“ a k nastoupení cesty „celoživotního snažení o jejich sjednocení“ (Rowson, 2014, s. 59).

Projekt RSA ukázal, že pocit sounáležitosti je výsledkem kladení hlubších otázek o povaze lásky. Zkoumání smrti nám pomáhá žít hlouběji. Kladení otázek o povaze našeho Já katalyzuje osobnostní transformaci; a zkoumání povahy duše dává našemu životu smysl a podporuje naše tvůrčí sebevyjádření (ibidem, s. 78). V závěrečné části zprávy se uvádí, že k hlubšímu řešení výzev 21. století je zapotřebí revitalizace spirituality. Kladení hlubokých otázek o povaze naší duše nás nevyhnutelně povede ke znovuoobjevení duše přírody. Richard Tarnas píše v knize *Cosmos and Psyche*:

Nejen náš osobní život, ale i sama povaha univerza od nás nyní může vyžadovat novou schopnost sebetranscendence, intelektuální i morální, díky níž bychom ve světě mohli zakoušet nový rozměr krásy a inteligence světa – nikoli jako projekci naší touhy po krásě a intelektuální nadvládě, ale jako setkání se skutečnou, nepředvídatelně se rozvíjející krásou a inteligencí celku světa. Otevřené setkání s potenciální realitou *anima mundi* je možné pouze tehdy, pokud se reálně otevřeme možnosti její skutečnosti. Porozumění je přímo podmíněno naší ochotou otevřít se změně a rozšíření toho, kým jsme, o to, co chceme pochopit.

Richard Tarnas (2007, s. 487)

Otázky, které nás vybízejí ke zkoumání vztahů mezi naším nejintimnějším nitrem a nekonečnem, nám také pomáhají pochopit, kdo jsme a jaké je naše místo v širším společenství života a v živém, proměňujícím se kosmu. Společným prožíváním těchto otázek se proces kolektivního vytváření smyslu tváří v tvář nejistotě může stát naším nejlepším průvodcem. Bill Plotkin popisuje duši jako „nejvyšší místo“. David Whyte hovoří o duši jako o „největším rozhovoru, který lze se světem vést“. *Rozhovor* je básníkův způsob, jak označit *vztahy*. Největší [...] vztah, který lze se světem vést, je totožný s naším „nejvyšším místem“ (2008, s. 36–37). Abychom tedy našli své nejvyšší místo ve světě, musíme vstoupit do hlubšího rozhovoru mezi sebou navzájem, s přírodou a s kosmem. Musíme prozkoumat: Jakým způsobem sem patříme? Kde jsme? Kdo jsme? K čemu jsme tady? Hlubším prožíváním těchto otázek bychom také mohli dospět k odpovědi na otázku: Proč si zasloužíme trvalé udržení?

Bill Plotkin nabízí svou zásadní knihu *Nature and the Human Soul* (v češtině 2014) jako „příspěvek ke globálnímu úsilí o vytvoření životaschopného partnerství mezi lidmi a Zemí“ a svůj výzkum zakládá na třech předpokladech: (i) „vyspělejší lidská společnost vyžaduje vyspělejší lidské jednotlivce“, (ii) „příroda (včetně naší hlubší přirozenosti, duše) vždy poskytovala a stále poskytuje nejlepší podmínky pro lidské zrání“ a (iii) „každá lidská bytost má jedinečný mystický vztah s divokým světem a vědomé objevování a pěstování tohoto vztahu je základem skutečné zralosti“. A dodává: „Pravá dospělost má kořeny v transpersonální zkušenosti – v mystickém spojení s přírodou, vnímaném jako posvátné poslání – která je následně *ztělesněna* v oduševnělé práci a zralé odpovědnosti.“ Plotkin předkládá model individuálního lidského vývoje, který nabízí narativ o tom, jak bychom mohli v každé etapě svého života dospět k celistvosti. Ukazuje také „strategii kulturní transformace, způsob, jak přerůst naše současné *egocentrické* společnosti (materialistické, antropocentrické, založené na soutěži, třídě rozvrstvené, náchylné k násilí a neudržitelné)“. V obou případech „musíme brát přírodu i duši jako své nejmoudřejší a nejdůvěryhodnější průvodce“.

Bill Plotkin zkoumá, proč být skutečně humánní je možné pouze ve vztahu s přírodním světem a jak jsou naše duše a duše přírody, která je naším větším bytím, vzájemně propojeny. „Všechna místa, všechny věci a všechny role k nám promlouvají, jen kdybychom měli schopnost naslouchat. Podobně i vaše duše, vaše nejvyšší místo, ve vás něco evokuje, něco po vás chce, mluví k vám, někdy šeptá, jindy křičí“ (2008, s. 39).

Mluví o „prožívání otázek duše“, přičemž odkazuje na Rilkeho dopis mladému básníkovi citovaný na začátku této knihy. V tomto dopise Rilke mladého básníka vybízí, aby trávil čas v přírodě a věnoval pozornost maličkostem, které se „tak nečekaně mohou stát věcmi velkými a nezměrnými“. Jeho rada, jak najít svůj skutečný cíl ve světě, zní: „Jděte do svého nitra a prozkoumejte hlubiny, z nichž tryská váš život“ (ibidem, s. 280). Povzbuzení k hledání samoty a hlubokého porozumění v přírodě a rada ponořit se do svého nitra se vzájemně podporují. Slovy Johna Muira: „Prostě jsem se šel projít a nakonec jsem se rozhodl zůstat venku až do západu slunce, protože jít ven, jak jsem zjistil, ve skutečnosti znamenalo jít dovnitř“ (Knapp a Smith, 2005).

Ekologie a spiritualita jsou dvě strany téže mince – pochopení smyslu naší vzájemné závislosti a našeho spolubytí se světem. Do ztělesněné zkušenosti celistvosti a smyslu můžete vstoupit dveřmi přírodního světa nebo prostřednictvím duchovní praxe. Ve skutečnosti tyto dvě věci nejsou něčím odděleným – jsou to cesty ke stejné *jednotě* existence ve vztazích a *skrze* vztahy. Tuto jednotu obvykle zažíváme pouze z omezené perspektivy vytvořené *iluzí oddělenosti*. Chceme-li ji obnovit v její plné podobě celistvosti, jejímž jsme vědomým odrazem, musíme tak učinit prostřednictvím významu, který společně vytváříme, a prostřednictvím příběhu, který si o svém spolubytí vyprávíme. Najít si čas na samotu v divočině nám pomáhá vést se světem ten nejvyšší rozhovor, jakého jsme schopni. Vztah s divokou přírodou nám pomáhá ztělesnit naše nejvyšší místo a moudře uznat naši spřízněnost s veškerým životem.

Parker J. Palmer ve své knize *A Hidden Wholeness: The Journey Toward an Undivided Life* (2004) připomíná, že „abychom pochopili své pravé Já – abychom věděli, kým jsme uvnitř sebe a kým jsme v širším světě – potřebujeme obojí, vnitřní intimitu, která přichází se samotou, i jinakost, která přichází se společenstvím“ (ibidem, s. 54). Palmer popisuje duši jako „životodárné jádro lidského Já, které touží po pravdě a spravedlnosti, lásce a odpuštění. Jsme-li spojeni s duší, můžeme se stát léčiteli ve zraněném světě – v rodině, v sousedství, na pracovišti i v politickém životě“ (ibidem, s. 2). V navázání tohoto spojení nám může pomoci hluboké naslouchání: naslouchání našemu vnitřnímu hlasu, naslouchání naší komunitě, naslouchání divoké přírodě, naslouchání celistvosti. Bez naslouchání celistvosti, pravdě a kráse nenajdeme odpověď na otázku, proč si zasloužíme udržení – klíč k naší regeneraci.

Na severu, v divočině cítím celistvost „skrytou ve všech věcech“ [Thomas Merton]. Je v chuti lesních plodů, vůni borovice hřející se na slunci, pohledu na polární záři, zvuku vody šplouchající na břehu – projevy skálopevné integrity, která je věčná a nezpochybnitelná. A až se vrátím do světa lidí, který je pomíjivý a zkoušený nevírou, ponesu si v sobě nový pohled na celistvost, novou lásku ve svém srdci, která mi pomůže milovat i naše nedokonalosti.

Parker J. Palmer (2004, s. 5)

## Udržitelnost jako způsob učení: poutníci a učedníci

Udržitelnost není trvalý stav, kterého lze dosáhnout a pak ho navždy zachovat. Udržitelnost je dynamický proces koevoluce a komunitní proces nepřetržitého dialogu a učení se tomu, jak se optimálně podílet na neustále se měnících procesech udržujících život, jichž jsme součástí a na nichž závisí naše budoucnost. Pokud si neklademe správné otázky, je velmi snadné upadnout kvůli různorodosti nabízených odpovědí do zmatku. Jako profesionálové ve svém oboru jste si jistě všimli, že často existuje více *řešení udržitelného designu*, která si v aplikaci na určitý problém konkurují. I pro profesionály je obtížné – ne-li nemožné – s jistotou rozhodnout, která odpověď nabízí lepší řešení.

Jedním z příkladů takových konkurenčních udržitelných řešení je otázka, zda má být budoucí systém silniční dopravy založen na obnovitelně produkovaném vodíku, nebo na přechodu na elektrická vozidla poháněná obnovitelně produkovanou elektřinou. Setkal jsem se s mnoha informovanými a vášnivými zastánci obou těchto řešení a v obou případech mě síla jejich přesvědčení a kvalita důkazů, které pro každé z nich předložili, plně přesvědčila.

Existuje také mnoho příkladů toho, jak mocné lobby světového petrochemického, agrochemického a farmaceutického průmyslu využívají *vědecké důkazy* a dobře financované dezinformační kampaně k tomu, aby spotřebitelům prodávaly údajně udržitelná řešení. Výsledkem je krátkodobý hospodářský růst nadnárodních společností, ale na úkor ostatních lidí a planety. Konkrétním příkladem tohoto přístupu je patentování geneticky modifikovaných osiv velkými zemědělskými společnostmi, které zároveň u vlád jednotlivých zemí lobbovaly za zákaz tradičních osiv, jež chrání genetické dědictví přírodních odrůd. Hlavním argumentem



prezentovaným v pozadí kampaní propagujících jejich činnost byla potravinová bezpečnost světa. Není však diverzita místních odrůd tradičních potravinářských rostlin přizpůsobených různým ekologickým a klimatickým podmínkám rozhodujícím faktorem potravinové bezpečnosti? V kultuře korporátní chamtivosti a zákeřných dezinformací je těžké poznat, kterému odborníkovi věřit a které navrhované řešení skutečně stojí za implementaci.

Jakékoli technologické řešení, jehož realizace vyžaduje energii a materiál, lze kritizovat na základě toho, že tato technická řešení nepřinášejí trvalé výsledky, protože z globálního hlediska se nám spotřebovávají právě materiály a energie, které potřebujeme k implementaci těchto technologií a k dlouhodobé údržbě související infrastruktury. Blížíme se k nedostatku mnoha klíčových chemických prvků, které jsou základem našich současných špičkových technologií. Příkladem takového nedostatkového prvku, který se dostal na rostoucí seznam ohrožených prvků zveřejněný Royal Society of Chemistry (Davies, 2011), je indium, klíčové pro výrobu pokročilých fotovoltaických technologií a dotykových displejů. Při současném tempu spotřeby nemusí být mnoho z těchto ohrožených prvků během 10 až 50 let vůbec k dispozici (Cohen, 2007).

Při úvahách o zavádění udržitelných řešení musíme brát v úvahu nejen omezenou dostupnost některých klíčových materiálů, ale také energii potřebnou k vývoji a zavedení těchto řešení. V posledních letech se průmysl fosilních paliv snažil umlčet debatu o ropném zlomu zprávami o nových nalezištích. K hojnosti fosilních paliv uložených v zemské kůře otevírají přístup stále dražší, složitější a nebezpečnější technologie (např. frakování břidlicového plynu a těžba dehtových písků). Poselství zní: Zůstává ještě mnoho zdrojů fosilních paliv!

To je jistě pravda. Tyto zprávy však neuvádějí, že *energetická návratnost vynaložené energie* (EROEI) spolu s dopady těžby a využívání těchto zásob na životní prostředí způsobí, že plošné využití takto získaných paliv bude nemožné. Ještě důležitější je, že International Panel on Climate Change ukazuje, že pokud bychom spálili zbývající zásoby fosilních paliv, ovlivnili bychom globální klimatické vzorce způsobem, který by vyvolal katastrofickou změnu klimatu. Nezáleží na tom, kolik tohoto *nespalitelného uhlíku* zbývá (Carbon Tracker, 2013); na obnovitelné zdroje pro naši palivovou a materiální kulturu musíme přejít dlouho předtím, než nám fosilní zdroje dojdou. Jak zdůrazňuje Bill McDonough, „doba kamenná neskončila proto, že by lidé spotřebovali všechny kameny“. Ani doba fo-

silních paliv neskončí proto, že nám zcela dojde ropa, uhlí nebo plyn. Je čas přejít na regenerativní využívání obnovitelných zdrojů.

Vzhledem k současné rychlosti technologických inovací je možné, že se nám už brzy podaří dosáhnout radikálního zlepšení v oblasti zdrojů a energie, které nám pomůže při přechodu k udržitelnější formě kultury. Pokud však budeme tento přechod vnímat pouze jako technický problém, je nepravděpodobné, že budeme schopni vytvořit skutečně regenerativní lidskou civilizaci. Mohli bychom vyvinout nové nanotechnologie založené na grafenu, které nám pomohou filtrovat vodu, uchovávat energii a najít ještě účinnější způsoby sběru a distribuce obnovitelné energie. Pokud se nám podaří vypěstovat suroviny pro technologie 3D tisku založené na obnovitelných materiálech a nové bioekonomice, mohli bychom být schopni vyvinout novou materiálovou kulturu založenou na aditivní výrobě. Pokud si však nebudeme klást hlubší otázky o naší současné spotřební kultuře a jejím hodnotovém systému a pohledu na svět, je nepravděpodobné, že bychom tyto technologické inovace využili k dlouhodobému prospěchu lidstva a života.

Technologie je dvousečná zbraň. I kdyby nové *zelené* zázračné technologie, které nás mají zachránit, dorazily na okřídleném koni, k přechodu do nejjisté a nepředpověditelné budoucnosti v krátkodobém horizontu potřebujeme víc než jen technologické inovace. Potřebujeme si vyvinout nový cit pro to, jak se udržuje a rozvíjí život na planetě s omezenými zdroji. Jestli máme doufat, že naše technologické možnosti použijeme moudře a prozíravě, jsou takový hlubší cit a pokora při rozpoznávání limitů našich znalostí zcela nezbytné.

Od padesátých let minulého století náš ekonomický systém pohání stále rostoucí spotřeba, která vychází z předpokladu, že více (růstu a spotřeby) je lepší. Musíme se inspirovat typem růstu, který je charakteristický pro přírodní systémy a který s tím, jak jednotlivé ekosystémy dospívají, stále více přechází od kvantitativního růstu ke kvalitativnímu (viz kapitola 7). Není to tak, že více je lepší; lepší je lepší! Technologické změny jsou nyní tak rychlé, že se budeme muset zabývat i důležitými etickými otázkami:

?

Jak nejlépe uplatnit zásadu předběžné opatrnosti u nových technologií, které se zdají být slibné, ale jejichž použití v celosvětovém měřítku by mohlo mít dalekosáhlé environmentální a sociální důsledky?



- ? Nebylo by moudřejší místo plošného nasazení všech technologií, které jsou technicky proveditelné, pečlivě vybírat, jak a k čemu své technologické možnosti využijeme?
- ? Pokud zkušenosti ukazují, že většina dnešních řešení se změní v budoucí problémy, jak se můžeme moudře rozhodnout mezi tolika technologickými řešeními?
- ? Jak si tváří v tvář nejistotě a neustálým změnám zachovat pokoru a předvídavost?

Cíle *trvalé udržitelnosti* nedosáhneme nikdy. Místo toho se musíme připravit na dlouhou – a často překvapivou – vzdělávací cestu, která nám během naší pouti do nejisté budoucnosti ulehčí orientaci. Na této pouti neznámým terénem bychom měli pěstovat *postoj poutníka* prochnutý úctou ke všemu živému, vděčností za hojnost, kterou můžeme sdílet, a úctou k úžasné příležitosti podílet se na této kráse. Měli bychom si také osvojit *postoj učedníka*, který si uvědomuje, že příroda ve všech svých podobách – ať už prostřednictvím jiných lidských bytostí nebo mnoha jiných druhů na této planetě – nás může mnohému naučit. Jako poutníci a učedníci musíme být ochotni klást otázky a občas se vzdát toho, co známe a kým jsme, ve prospěch toho, kým bychom se mohli stát. V tom spočívá jedno z tajemství transformativní práce vedoucí k regenerativní lidské civilizaci.

Na cestu učení, která nás zavede za hranice udržitelnosti, k regenerativní lidské přítomnosti na Zemi, se budeme muset vydat s pokorou a úctou k životu poutníka a s tázavou a otevřenou myslí učedníka. Pokud si přestaneme připomínat hranice vlastního poznání a přestaneme vidět vnitřní (nejen užitkovou) hodnotu všeho živého, ztratíme schopnost reagoval na to, co nás příroda a život mohou naučit. Pokud se přestaneme vnímat jako učedníci a začneme věřit, že jsme schopni nabídnout konečné odpovědi, opustíme cestu *žití otázkami* a riskujeme zablokování vlastní tvořivosti spojené se ztrátou schopnosti vnášet transformativní inovace do života.

## Udržitelnost nestačí – potřebujeme regenerativní kultury

Udržitelnost sama o sobě není přiměřeným cílem. Samotné slovo „udržitelnost“ je nedostatečné, protože nám neříká, co se vlastně snažíme udržet. V roce 2005, kdy jsem dva roky věnoval psaní své disertační práce na téma designu pro udržitelnost, jsem si začal uvědomovat, že to, co se ve skutečnosti snažíme udržet, je základní model zdraví, rezilience a adaptability, který udržuje tuto planetu ve stavu umožňujícím rozkvět života. Design ve službách udržitelnosti je v konečném důsledku designem lidského a planetárního zdraví (Wahl, 2006b).

Regenerativní lidská civilizace je zdravá, rezilientní a přizpůsobivá; pečuje o planetu a život, protože ví, že to je neúčinnější způsob, jak vytvořit rozkvétající budoucnost pro celé lidstvo. Koncept rezilience úzce souvisí se zdravím, protože popisuje schopnost obnovovat základní životní funkce a odrazit se od jakéhokoli dočasného selhání nebo krize. Pokud se na udržitelnost podíváme ze systémového hlediska, jde především o udržení modelu, který propojuje a posiluje celý systém. Udržitelnost se zaměřuje především na systémové zdraví a rezilienci na různých úrovních, od lokální přes regionální až po globální.

Věda o komplexnosti nás může naučit, že jako účastníci dynamického eko-psycho-sociálního systému, který podléhá určitým biofyzikálním limitům, se musíme zaměřit především na optimální formu participace, nikoli na předpovídání a kontrolu (Goodwin, 1999a). Nejlepším způsobem, jak se naučit správné participaci, je věnovat více pozornosti systémovým vztahům a interakcím, podporovat v celém systému rezilienci, zdraví a vytváření přebytků, oceňovat diverzitu a dosahovat pozitivních výsledků tím, že se zaměříme na kvalitu vazeb a informačních toků v systému. Tato kniha zkoumá, *jak* toho lze dosáhnout.

### ***Uplatňování zásady předběžné opatrnosti***

Jedním ze způsobů, jak jednat tváří v tvář dynamické komplexnosti a nepředpověditelnosti věcí, je moudře uplatňovat zásadu předběžné opatrnosti, jejímž cílem je vyhnout se (pokud možno) činnostem, které by měly v budoucnu negativní dopad na životní prostředí a lidské zdraví. Ve Světové chartě přírody vydané OSN v roce 1982, Montrealském protokolu o zdraví z roku 1987, Deklaraci z Ria z roku 1992, Kjótském protokolu

a na konferenci Rio+20 v roce 2012 jsme se k zásadě předběžné opatrnosti opakovaně zavázali.

Wingspreadská deklarace o zásadě předběžné opatrnosti uvádí: „Pokud nějaká činnost zvyšuje hrozbu poškození lidského zdraví nebo životního prostředí, měla by být přijata preventivní opatření, i když některé vztahy mezi příčinami a následky ještě nejsou vědecky zcela prokázány“ (Wingspread, 1998). Tato zásada klade důkazní břemeno nezávadnosti činností na ty, kdo je navrhují a provádějí, ale obecná praxe stále umožňuje, aby všechny činnosti, jejichž potenciálně škodlivé účinky nebyly (zatím!) prokázány, probíhaly bez zkoumání. V souhrnu lze zásadu předběžné opatrnosti shrnout takto: tváří v tvář nejistotě postupovat opatrně. To však *není* to, co děláme.

Přestože OSN a vlády mnoha zemí opakovaně označily zásadu předběžné opatrnosti za moudrý způsob, jak řídit různé činnosti, každodenní praxe ukazuje, že její implementace je velmi obtížná, protože určitá míra nejistoty bude existovat vždy. Zásada předběžné opatrnosti by také mohla blokovat potenciálně velmi přínosné nové technologie, které podporují udržitelnost, protože nelze s jistotou prokázat, že tyto technologie v budoucnu nevyvolají neočekávané vedlejší účinky, které by mohly mít nepříznivý vliv na lidské zdraví nebo životní prostředí.

?

Proč nevyzývat projektanty, technology, tvůrce politik a plánovače, aby svá navrhovaná opatření zhodnotovali z hlediska jejich pozitivního, život udržujícího, obnovujícího a regenerativního potenciálu?

?

Proč prostor pro zavádění jakýchkoli inovací neomezit nejprve na lokální a regionální úroveň, kde lze jasně prokázat jejich pozitivní dopad?

Orientace na design systémového zdraví nás sice nemusí ochránit před neočekávanými vedlejšími účinky a nejistotou, nabízí ale schůdnou cestu pokusů a omylů směřující k regenerativním kulturám. Pro design, technologie a plánování naléhavě potřebujeme Hippokratovu přísahu: Neškodit! Aby však tento etický imperativ fungoval, musí být za veškerým designem, technologiemi a plánováním záměr podporující zdraví: *musí sloužit zdraví lidí, ekosystémů a planety*. Tímto způsobem můžeme usnadnit a urychlit přechod od neudržitelných způsobů fungování

k inovacím, které podporují vytváření regenerativní civilizace. Položme si otázku:

**?** Jak vytvářet rozhodnutí v oblasti designu, technologií, plánování a praxe, která pozitivně podporují zdraví lidí, komunit a životního prostředí?

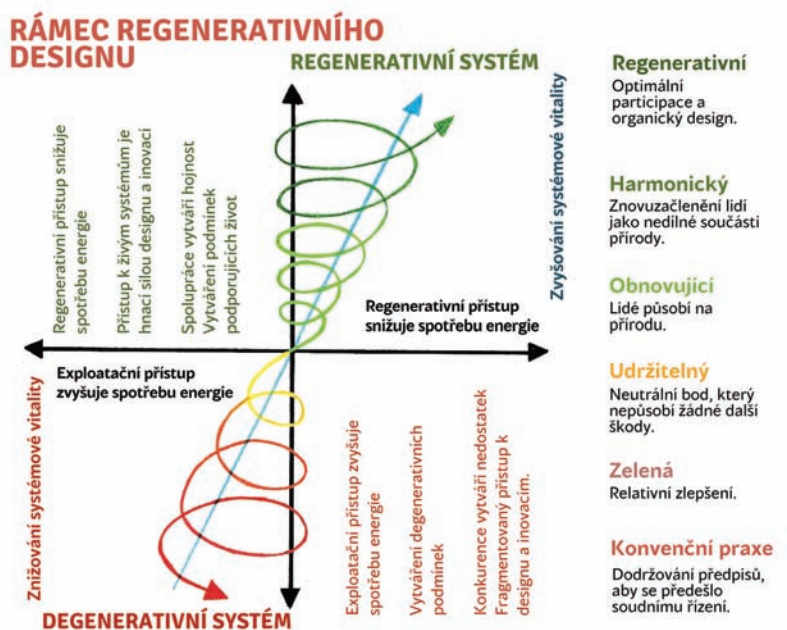
Musíme reagovat na skutečnost, že lidská činnost v uplynulých staletích a tisíciletích vážně poškodila zdravé fungování ekosystémů. Dostupnost zdrojů na celém světě se snižuje, zatímco poptávka po nich se s rostoucí lidskou populací zvyšuje, a my nezodpovědným designem a životním stylem bezuzdné spotřeby funkce ekosystémů nadále podkopáváme. Pokud se vyrovnáme s výzvou snížit globální poptávku a spotřebu a začneme obnovovat zdroje prostřednictvím regenerativního designu a technologií, máme šanci to s odřenýma ušima přežít a vytvořit regenerativní lidskou civilizaci. Důsledkem tohoto posunu bude transformace materiálové základny naší civilizace – odklon od fosilních zdrojů k obnovitelným biologickým zdrojům a radikální recyklaci. Bill Reed zmapoval některé zásadní změny, které budou pro tento kvalitativní posun nezbytné.

Místo toho, abychom životní prostředí *méně poškozovali*, je potřeba se naučit, jak s ním můžeme *spolupracovat* – základem pro design se musí stát zdraví ekologických systémů. [...] Důležitým krokem, který musí naše kultura učinit, je přechod od fragmentovaného pohledu na svět k mentálnímu modelu holistických systémů, jehož prostřednictvím lze rozvíjet chápání vzájemných vztahů mezi živými systémy integrovaným způsobem. Jedním ze způsobů, jak tohoto pochopení dosáhnout, je volit přístup, který u každého místa respektuje jeho možnosti. [...] Naším úkolem jako designérů je proměnit náš vztah se všemi zúčastněnými stranami tak, aby výsledkem byl systém postavený na vzájemně prospěšných vztazích.

Bill Reed (2007, s. 674)

Reed označil *holistické systémové myšlení* a *živé systémové myšlení* za základní charakteristiky mentálního posunu, který je pro vytvoření regenerativní civilizace potřebný. V kapitole 3, 4 a 5 se na tyto posuny v perspektivě podíváme blíže. Jdou ruku v ruce s radikálním přehodnocením

toho, co považujeme za trvalou udržitelnost. Jak říká Bill Reed: „Udržitelnost je pokrok směrem k funkčnímu vědomí, že všechny věci jsou propojené; že systémy obchodu, stavebnictví, společnosti, geologie a přírody jsou ve skutečnosti jedním systémem integrovaných vztahů a že všechny tyto systémy přispívají k vývoji života“ (2007). Když provedeme tento posun v perspektivě, začneme život chápat jako „holistický proces neustálého vývoje směrem k bohatším, rozmanitějším a vzájemně prospěšnějším vztahům“. Designová tvorba regenerativních systémů není jen technickým, ekonomickým, ekologickým nebo společenským posunem: je úzce spojena s hlubším posunem ve způsobu, jakým přemýšlíme o sobě samých, o našich vzájemných vztazích a o životě jako celku.



**Obrázek 1:** Rámec regenerativního designu (Reed, 2006)

Obrázek 1 ukazuje různé změny perspektivy při přechodu od současného stavu k regenerativním kulturám. Vytváření regenerativních kultur udržitelnost zahrnuje a zároveň ji přesahuje. Jeho cílem je obnovit zdravou samoregulaci lokálních ekosystémů a začlenit člověka do životních procesů a jednoty přírody a kultury. Regenerativní design vytváří regene-

rativní kultury schopné neustálého učení a transformace tváří v tvář nevyhnutelným změnám. Regenerativní kultury chrání a pěstují biokulturní bohatství pro budoucí generace lidstva a pro život jako celek.

Příběh oddělenosti dosahuje hranic své užitečnosti a negativní účinky s ním spojeného pohledu na svět a výsledného chování začínají ovlivňovat život jako celek. Skutečnost, že jsme se stali hrozbou pro zdraví planety, způsobuje, že se musíme učit znovu objevit svůj důvěrný vztah s veškerým životem. Víze regenerativního designu Billa Reeda navazuje na průkopnické práce lidí, jako jsou Patrick Geddes, Aldo Leopold, Lewis Mumford, Buckminster Fuller, Ian McHarg, E. F. Schumacher, John Todd, John Tillman Lyle, David Orr, Bill Mollison, David Holmgren a mnoho dalších, kteří proces designu zkoumali v kontextu zdraví celého systému. Formuje se nový civilizační příběh, který může dát vzniknout skutečně regenerativní lidské civilizaci. Zatím neznáme všechny detaily o tom, jak přesně se tato civilizace projeví, a neznáme ani všechny detaily o tom, jak bychom se mohli dostat ze současné krizové situace do budoucnosti, v níž budou regenerativní kultury rozkvétat. Různé aspekty této budoucnosti jsou však již mezi námi.

Používáním termínů *starý příběh* a *nový příběh* se vystavujeme nebezpečí, že tuto kulturní transformaci budeme chápat jako pouhé nahrazení starého příběhu novým. Takové dualistické rozdělení je však samo o sobě součástí starého příběhu. Nový příběh není úplnou negací současného dominantního světonázoru. Přijímá tuto perspektivu, ale přestává ji považovat za jedinou platnou a otevírá se nutnosti pracovat s pluralitou různých způsobů poznávání. Díky nejistotě a nejednoznačnosti se učíme oceňovat více vzájemně se doplňujících perspektiv, jejichž prostřednictvím je možné participovat na komplexnosti kolem nás i v nás. Jsou to perspektivy, které dávají hodnotu a platnost nejen starému Příběhu oddělenosti, ale také *prastarému příběhu* o jednotě se Zemí a kosmem. Jsou to perspektivy, které nám mohou pomoci najít způsob, jak být skutečně lidmi a jak tím, že se staneme vědomými spolutvárci nového příběhu lidstva, žít v hluboké intimitě, vzájemnosti a společenství se životem jako celkem.

Naše netrpklost a naléhavé nutkání se rychle vrhnout na odpovědi, řešení a závěry je tváří v tvář rostoucímu individuálnímu, kolektivnímu, sociálnímu, kulturnímu a ekologickému utrpení pochopitelná. Tato tendence dávat přednost odpovědím před hlubším zkoumáním problémů je však sama o sobě součástí starého Příběhu oddělenosti. Umění žít trans-

formativní kulturní inovace do značné míry spočívá ve smíření se s tím, že *nevíme*, a hlubším žitím otázkami. Spočívá v tom, že se neustále ujišťujeme, zdali si klademe správné otázky, že věnujeme dostatečnou pozornost svým vztahům a že dáváme světu svůj život nejen tím, co děláme, ale také kvalitou svého bytí. Regenerativní forma kultury vzniká při hledání a *prožívání* nových způsobů rozvíjení vztahů k sobě samému, komunitě a životu jako celku. Jádrem vytváření regenerativních kultur je pozvání ke *společnému žití otázkami*.



**Každá struktura a instituce kolem nás potřebuje inovaci, redesign a transformaci.** Na všech úrovních – od lokální až po globální – potřebujeme transformativní změny ve vzdělávání, správě věcí veřejných, průmyslu, dopravě, infrastruktuře, energetických systémech, vodohospodářských systémech, zemědělských a potravinářských systémech, zdravotnických systémech i sociálních systémech. Aby mohly transformativní inovace plně rozvinout svůj tvůrčí potenciál, je také třeba zcela přepracovat náš finanční a ekonomický systém. Nejdůležitější transformace, která musí proběhnout, než se pustíme do **úplné proměny podstaty lidské přítomnosti na Zemi**, však zahrnuje hluboké zpochybnění našeho způsobu myšlení, našeho pohledu na svět a našeho hodnotového systému. Hlubinné změny našich mentálních modelů, základních přesvědčení a předpokladů o povaze reality ovlivní to, **proč, co a jak** tvoříme, jaké otázky si klademe, a tedy i řešení či odpovědi, které nabízíme. Potřebujeme nový kolektivní narativ, společný civilizační příběh, který bude dostatečně silný, aby nás všechny povzbudil k vynalézavosti, tvořivosti a spolupráci při vytváření regenerativní lidské přítomnosti na Zemi.

*Proč by stálo za to lidstvo udržet a jaká je naše role v předivu života?  
Co nám umožní znovu objevit sdílené základy lidského společenství?  
Jak začít s moudrými kroky vedoucími k regenerativní budoucnosti?*

**Daniel Christian Wahl** nás ve své knize kladením hlubokých otázek zve ke tvůrčím rozhovorům vedoucím nejen ke změně našeho civilizačního příběhu, ale také k mimořádnému osobnímu zmocnění. Pozitivní změna je plně v našich možnostech. My všichni – prostřednictvím svých vztahů a svého jednání, myšlenek, nápadů a vizí budoucnosti – můžeme spolu vytvářet svět, ve kterém stojí za to žít. My všichni jsme designéři!

**Dnešní systém jsme vytvořili my sami, a proto ho také můžeme přetvořit tak, aby sloužil lidem i planetě.**

